

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

MANTOJUMA PIENĒMŠANA UN ATRAIDĪŠANA, TIESISKĀS SEKAS

BAKALaura DARBS

Autore: Lana Janiša

Studenta apliecības Nr.: Ij15038

Darba vadītāja: Lekt. Mg. iur. Kristīne Zīle

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Pašreiz Latvijas normatīvajos aktos ir saskatāmas pretrunas starp materiāltiesisko un procesuālo mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas regulējumu, kā rezultātā personām tiek liegta no Satversmes 1. panta izrietošā tiesiskā palāvība.

Darba mērķis ir analizēt pretrunas starp materiāltiesisko un procesuālo regulējumu, analizējot līdzšinējo tiesu praksi un pašreizējo mantošanas tiesību regulējumu, sniegt priekšlikumus mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas tiesību regulējuma pilnveidošanai.

Lai sasniegtu bakalaura darba mērķi, autore ir analizējusi līdzšinējo tiesu praksi un pašreizējo mantošanas tiesību regulējumu. Bakalaura darba pētījuma rezultātā ir izstrādāti secinājumi un priekšlikumi Civillikuma, Notariāta likuma un Ministru kabineta noteikumu Nr. 618 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu" grozījumi.

Atslēgvārdi: mantojuma pieņemšana un atraidīšana, faktiskais valdījums, inventāra tiesība un tās izmantošanas termiņi.

ANNOTATION

At present, there are contradictions in the Latvian legislation between the substantive and procedural legacy acceptance and rejection regulation, as a result of which individuals are deprived of the confidence in legality of actions arising from Section 1 of the Constitution.

The goal of the thesis is to analyse the contradictions between the substantive and procedural regulation by analysing the current court practice and the current regulation of the inheritance law, to make proposals for improvement of the regulation of the right of accepting and rejection of inheritance.

In order to achieve the goal of the Bachelor's thesis, the author has analysed the current court practice and current regulation of the inheritance law. As a result of research of the Bachelor's thesis conclusions and proposals for amendments of the Civil Law, Notariate Law and Regulations of the Cabinet No.618 "Regulations regarding Keeping the Register of Inheritance and Inheritance Files" are developed.

Keywords: inheritance acceptance and rejection, actual possession, inventory rights and deadlines of their use.

Satura rādītājs

Anotācija.....	2
Annotation	3
Ievads.....	5
1. Mantojuma jēdziens.....	8
2. Mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas jūdziens un būtība	19
3. Gribas izteikuma par mantojuma pieņemšanu un atraidīšanu forma	28
3.1. Gribas izteikuma par mantojuma pieņemšanu rakstveida forma.....	28
3.2. Faktiskais valdījums	33
3.3. Inventāra tiesība.....	41
Kopsavilkums	48
Izmantotās literatūras avotu saraksts	51
Dokumentārā lapa.....	56

IEVADS

Nāves notikums pārsteidz nemanot, atstājot tiesības un uzliekot pienākumus personām, kas saskaņā ar mantojuma līgumu, testamentu vai mantošanu pēc likuma, ir tiesīgas mantot mirušā vai par mirušo izsludinātā mantojumu. Pēc personas nāves paliek manta, tiesības un saistības, proti, mantojuma masa, kuru mantojuma atstājējs savas dzīves laikā ir sagādājis.

Mantošanas tiesības ir cēlušās no romiešu tiesībām. Romiešu tiesības ir vienas no lielākajām antīkās pasaules kultūras vērtībām.¹ Cilvēka dzīves laikā pastāv iespēja dzirdēt šādu tēzi, piemēram: „Tas ir Morberga nams, kuru viņš novēlējis Latvijas Universitātei” vai „Šī manta piederējusi manam vectēvam”, - tad sacītais vedina domāt ne par tagadējiem īpašniekiem, bet par šo mantu radītājiem un bijušajiem īpašniekiem. Cilvēks dzīvo tikai vienu mūžu, bet viņa darba augļi kā mantojums var pāriet no paaudzes uz paaudzi.²

Nomirēja (*defunctus*) mantas pāreju uz mantiniekiem sauc par mantošanu, kas vēsturiski cieši saistītās ar privātīpašuma attīstību. Nododot sakrātās bagātības nākamajām paaudzēm, romiešu vergu īpašnieki saglabāja savu šķiru. Gadu simteņos izveidojās romiešu mantošanas institūts kā juridiskās meistarības paraugs bagātnieku pēcnāves mantisko interešu sardzē.³

Līdz ar to, personai nomirstot, atklājas mantojums, kuru mantiniekiem ir tiesības pieņemt vai atraidīt. Mantojuma tiesības ir ietvertas Latvijas Republikas 1937.gada Civillikuma (turpmāk – Civillikums) otrajā daļā⁴, kurā atspoguļots, ka mantojuma pieņemšana un atraidīšana ir mantinieka personīga tiesība, tāpēc mantinieks mantojumu var gan pieņemt, gan atraidīt.

Prakse liecina, ka mantinieki bieži neizmanto savas mantošanas tiesības, jo uzskata, ka mantojuma atstājējam nekas nepiederēja, tāpēc nepiesakās uz atstāto mantojumu. Savukārt brīdī, kad mantinieks saprot, ka mantojuma atstājējam tomēr bija mantojums, pieteikt savas tiesības uz mantojumu ir nokavētas, jo mantot aicinātais pieteikties uz mantojumu var tikai normatīvajos aktos paredzētajā laikā un kārtībā izsakot savu gribu pieņemt mantojumu.

Pašreizējais mantojuma tiesību institūts mantiniekiem sniedz plašu rīcības brīvību situācijās, ja mantojums ir pieņemts vai atraidīts atbilstoši Civillikuma 694.pantā izteiktajai mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas prezumcijai, proti, Civillikuma 694.pants noteic, ka, ja tajā laikā, kad aicina mantot, mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā (692. p. 2. d.)

¹ Birziņa L. Romiešu tiesības. Rīga- 1997. 3.lpp.

² Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2002, 14.lpp.

³ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga. 1977, 173.lpp.

⁴ Civillikums. Otrā daļa. Mantojuma tiesības. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 22.februāris, Nr.42.

vai ja šādu valdījumu viņš iegūst vēlāk, un ja viņš līdz augšā norādīto termiņu (693. p.) noteicējumam nedod par mantojuma pieņemšanu noteiktu atsauksmi, tad atzīstams, ka viņš to pieņēmis. Bet ja mantot aicinātais, kura faktiskā valdījumā mantojums neatrodas, palaiž garām nolikto termiņu, noteikti neizsakot savu gribu, tad atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis.

Šobrīd tiesu praksē Civillikuma 694.panta redakcija tiek interpretēta tādējādi, ka mantniekam, kura faktiskā valdījumā mantojums atrodas, pēc būtības nav saistošs zvērināta notāra izsludinātais uzaicinājuma termiņš un mantnieks tajā savu gribu mantot aktīvā formā var arī neizteikt, jo atbilstoši Civillikuma 694.panta prezumpcijai jebkurā gadījumā viņa klusēšana tiks uzskatīta par mantojuma pieņemšanu.⁵ Tāpēc secināms, ka pašreiz spēkā esošā Civillikuma 694.panta norma diskreditē zvērināta notāra uzaicinājuma kā tiesību institūta būtību un padara notariālo procesu mantošanas lietās vienkārši nelietderīgu.

Norādes, kā rīkoties un kas pienākas mantojuma atstājēja tuviniekiem vai radniekiem pēc personas nāves, regulē Civillikuma Mantojuma tiesību daļa, savukārt mantojuma lietu notariālā kārtība ir noteikta Notariāta likumā O sadaļā⁶. 2008.gada 4.augusta Ministru kabineta noteikumi Nr.618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”⁷ nosaka mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanas kārtību.

Autores ieskātā mantošanas pieņemšana un atraidīšana ir ļoti nozīmīgi mantošanas tiesību pārejas procesi, jo ar mantojuma pieņemšanu uz mantnieku pāriet visas mantojuma atstājēja gan kustamās, gan nekustamās mantas, kā arī tālāk nododamās tiesības un saistības. Savukārt, ja mantojums reiz ticis atraidīts, nākotnē to vairs pieņemt nevar.

Darbā uzmanība tiks vērsta uz pašreizējo normatīvajos aktos esošo mantošanas tiesību institūta regulējumu, tiks aplūkotas materiālās un procesuālās tiesību normas, sniegts ieskats mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas institūtu jēdzienā un būtībā, tiks atspoguļotas no mantojuma masas izrietošās tiesības un saistības, kā arī izvērtēti pašreizējie problēmjaucājumi un mēģināts rast atbildes uz tiem.

Bakalaura darba mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti šādi uzdevumi:

- 1) aplūkot pretrunas starp materiāltiesisko un procesuālo regulējumu, izvērtējot līdzšinējo tiesu praksi un pašreizējo mantošanas tiesību regulējumu;

⁵ Latvijas Zvērinātu notāru padome. Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjaucājumi un to modernizācijas nepieciešamība. 2017. 12.lpp. [aplūkots 2019.gada 3.martā].

⁶ Notariāta likums. Latvijas Vēstnesis, 1993.gada 9.jūlijs, Nr.48.

⁷ Ministru kabineta noteikumi Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”. Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 22.augusta, Nr. 130 (3914).

- 2) vērtēt Civillikumā ietverto mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas institūtu būtību, kopsakarā ar Notariāta likuma un Ministru kabineta noteikumu Nr.618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” normām.
- 3) noskaidrot Civillikuma Mantojuma daļā esošo tiesību normu atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1.pantā ietvertajam tiesiskās paļāvības principam;
- 4) sniegt priekšlikumus mantošanas tiesību regulējuma pilnveidošanai.

Lai sasniegtu darba mērķi un darba uzdevumus, autore ir izmantojusi šādas zinātniski pētnieciskās metodes – gramatisko, analītisko, teleoloģisko un vēsturisko metodi.

Gramatiskā metode tiks izmantota normatīvo aktu nozīmes noskaidrošanai. Vērtējot šobrīd spēkā esošos normu regulējumus, Satversmes tiesas, Augstākas tiesas nolēmumos ietvertās atziņas, juridiskajā literatūrā norādīto informāciju un kā arī tiesību doktrīnā paustās atziņas, autore izmantos analītisko metodi. Teleoloģiskā metode tiks izmantota, lai noskaidrotu analizēto tiesību normu jēgu. Savukārt vēsturiskā metode tiks izmantota, lai saprastu mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas institūta attīstību Latvijā.

1. MANTOJUMA JĒDZIENS

Juridiskajā literatūrā ir daudz diskutēts un mēģināts atbildēt uz jautājumu, kas patiesībā ir mantojums un kas ietilpst mantojuma masā.

Civillikuma 382.pants noteic, ka mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Šajā ziņā mirušo vai par mirušu izsludināto sauc par mantojuma atstājēju.

Profesors V.Kalniņš ir teicis, ka “Mantojums nav nekas cits, kā iestāšanās to tiesību kopumā, kas piederējis mirušajam”.⁸

Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnums 1995.gada 27.marta lēmumā Nr.1 „Par likuma piemērošanu mantojuma lietās” 1.punktā par mantojumu devis šādu izskaidrojumu: „Mantojums (mantojuma masa) vai mantošanas tiesību objekti ir mantas kopība, kas mantojuma atstājējam piederējusi nāves brīdī (arī mantojuma atstājēja tiesības un saistības)”.⁹

Saskaņā ar Civillikuma 846.panta pirmo daļu lietu tiesības pieskaitāmas kustamai vai nekustamai mantai, raugoties pēc to lietu šķiras, uz kurām tās attiecas.

Tradicionālajā izpratnē lietu tiesības nozīmē varu pār lietu, varu, ko realizē tiesīgā persona, iedarbojoties tieši uz materiālu lietu. Šī tiesība saista tiesīgo personu - tiesību subjektu ar lietu – tiesību objektu. Lietu tiesība ir absolūta, t.i., šai tiesībai ir priekšrocība salīdzinājumā ar visām citām tiesībām.¹⁰

Nekustamai mantai pieskaitāmas šādas mantojamas lietu tiesības:

Ar mantojuma līgumu vai testamentu var nodibināt servitūtus (Civillikuma 1231.pants).¹¹ Lai nodibinātu servitūtu, ir jāizsaka privāta griba. Servitūta nodibināšana gan līgumā, gan testamentā var būt aprobežota ar nosacījumiem vai termiņiem.¹²

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts lietā Nr.SKC-731/2005, izskatot T. prasību pret Ē. par ceļa servitūta atcelšanu, konstatēts, ka ceļš, kas ved caur prasītāja īpašumu (kalpojošais), lai atbildētājs varētu piekļūt savam īpašumam (valdošais), jau pastāv kopš 1957.gada. Šajā lietā Senāts sasaista Civillikuma 894.pantu ar 1235.pantu, kas regulē servitūtu ierakstīšanu zemesgrāmatā. Konstatēts, ka braucamā ceļa lietojums jau ir

⁸ Kalniņš V. 1977, 173.lpp.

⁹ Gencs Z. Mantošana. 2002, 22.lpp.

¹⁰ Višņakova G., Balodis K. 1998, 8.lpp.

¹¹ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. KIF „Biznesa komplekss”. Rīga, 1997, 14.lpp.

¹² Višņakova G., Balodis K.1998, 130.,131.lpp.

nostiprināts ar servitūta ierakstu zemesgrāmatā. No tā secināms, ka servitūta tiesība kā lietu tiesība jau pastāv un tas piešķir atbildētājam tiesību servitūtu izmantot (lietot). Servitūta valdījuma tiesība arī ir radusies, jo servitūts kā lietojuma tiesība ir ticis izlietots ilgstoši (Civillikuma 894.pants: kaut vienu reizi). Prasība par ceļa servitūta atcelšanu noraidīta.¹³

Personālservitūti nepāriet uz to lietotāja mantiniekiem, bet, ja mantojuma līgumā vai testamentā šāda tiesība piešķirta arī servitūta lietotāja mantiniekam, tad tas uzskatāms par divkāršu servitūtu, kas ir paša mantnieka tiesība (personālservitūts, Civillikuma 1257., 1258.pants).¹⁴

Personālservitūtus mantot nav iespējams. Jebkurš personālservitūts tiek nodibināts par labu konkrētai personai, un tas izbeidzas ar šīs personas nāvi. Taču, ja servitūts jau no paša sākuma ar līgumu vai testamentu tiek piešķirts arī izlietotāja mantiniekiem, tad tiek nodibināti divi servitūti: servitūts par labu izlietotājam un servitūts par labu izlietotāja mantiniekiem.¹⁵

Testamentā novēlētais legāts iegūst servitūta tiesības statusu, ja tas kā servitūts uz testamentā pamata (Civillikuma 1231.panta 3.punkts) nostiprināts zemesgrāmatā. Līdz brīdim, kad legāts kā servitūts tiek nostiprināts zemesgrāmatā, tas saista testamentāro mantinieku, bet nav saistošs trešajām personām (Civillikuma 1235.pants). Ja testamentārais mantinieks atsavina nekustamo īpašumu, kurā lietojuma tiesības uz kādu telpu vai ēku kā legāts novēlēts kādai personai par labu, tad legāts kā personālservitūts būs spēkā nekustamā īpašuma ieguvējam tikai tad, ja tas būs nostiprināts zemesgrāmatā.¹⁶

Civillikuma 1034.pants noteic, ka ar īpašnieka nāvi īpašuma tiesība pāriet uz viņa mantiniekiem. Pēc vispārējā principa īpašuma tiesības nav ierobežotas laika ziņā, jo tās eksistē tikmēr, kamēr eksistē lieta, kura ir šo tiesību objekts. Īpašnieka tiesības turpina eksistēt pat pēc īpašnieka nāves, jo visā savā sastāvā tās pāriet uz īpašnieka mantiniekiem.¹⁷

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2012.gada 26.oktorbra spriedumā lietā Nr.SK-710/2012 par pirkuma tiesību mantošanu. Atsavinātāja pienākumu piedāvāt noslēgt pirkuma līgumu pirkuma tiesīgajam, pirkuma un izpirkuma tiesību noilgumu, ir atzinis, ka mantinieki pieņemot mantojumu, kura masā ir nekustamais īpašums, manto arī pirkuma tiesības.

¹³ 2006.gada Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums par tiesu praksi lietās, kas izriet no servitūtu tiesībām. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas>. [aplūkots 2019.gada 28.februārī].

¹⁴ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997.gads, 14.lpp.

¹⁵ Višņakova G., Balodis K.1998, 146.lpp.

¹⁶ 2006.gada Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums par tiesu praksi lietās, kas izriet no servitūtu tiesībām. [aplūkots 2019.gada 28.februārī].

¹⁷ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesībās. Īpašums. Otrās papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.gads, 170.lpp.

Lietas apstākļi - 2004.gada 7.septembrī mirusi mantojuma atstājēja, mantojuma masā atstājot nekustamo īpašumu, uz mantojumu pieteikusies mantojuma atstājēja meita un pārdzīvojušais laulātais. Zvērināts notārs abus mantiniekus apstiprinājis mantojuma tiesībās, katru uz ½ domājamo daļu no visa atstātā mantojuma, par to izdodot mantojuma apliecības. Abi mantinieki nostiprinājuši īpašumtiesības zemesgrāmatā. Pārdzīvojušais laulātais, atsavinot sev piederošo daļu kopīpašumā, nav piedāvājis mantojuma atstājējas meitai, mantojuma masai, izlietot pirmpirkuma tiesības.

Izskatot lietu, Augstākās tiesas Senāts ir atzinis, ka īpašuma tiesības nav ierobežotas laika ziņā un tās pastāv, kamēr eksistē lieta, kura ir īpašuma tiesību objekts. Ņemot vērā, ka mantojuma atstājējas meita mantojumu pieņēma, mantojums pārgāja viņas īpašumā jau ar mantojuma atstājēja nāvi. Civillikuma 702.panta pirmā daļa noteic, ka uz atsevišķām pie mantojuma piederīgām ķermeniskām lietām mantinieks iegūst tās pašas lietu tiesības, kas bijušas mantojuma atstājējam. Tāpat viņš iegūst mantojuma atstājējam piederējušās lietu tiesības uz svešām lietām, izņemot personālservītūtus. Kā izriet no minētās tiesību normas, pirmpirkuma tiesība (Civillikuma 1073.pants) un izpirkuma tiesība (Civillikuma 1381.pants), kas piederējusi mantojuma atstājējam, pāriet mantojumā mantiniekam, kas apstiprinājies mantojuma tiesībās. Tas nozīmē, ka mantojuma atstājējas meita saskaņā ar Civillikuma 1073. un 2061.pantu ir uzskatāma par pirmpirkuma tiesīgo personu.¹⁸ No iepriekš minētā secināms, ka mantinieki manto arī pirmpirkuma tiesības.

Mantas lietojuma termiņš ir saistošs ne tikai pašam lietotājam, bet arī viņa mantiniekiem, tādēļ, termiņam beidzoties, mantiniekam lieta jāatdod atpakaļ (Civillikuma 1219.pants, 1248.pants).¹⁹

Mantiniekiem lieta ir jāatdod tās īpašniekam, ja lietas lietojums ir izbeidzies ar lietotāja nāvi, piemēram, zemes vai lauku sētas lietojums (personālservītūts).

Pienākums nest nekustamam īpašumam esošo reālnastu jau ar pašu iegūšanu pāriet uz katru šā nekustamā īpašuma ieguvēju (Civillikuma 1261.pants).²⁰

Civillikuma 1260.pants noteic, ka reālnasta ir uz nekustamu īpašumu gulošs pastāvīgs pienākums atkārtoti dot noteiktus izpildījumus naudā, graudā vai klaušās.

¹⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-710/2012.Pieejams:<http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/civillikuma-pantu-raditajs-2003-2013/mantojuma-tiesibas-382-840-pants>. [aplūkots 2019.gada 27.februārī].

¹⁹ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997.gads, 14.lpp.

²⁰ Ibid. 15.lpp.

Mainoties nekustamā īpašuma īpašniekam, tā paliek spēkā. Jaunais īpašnieks, iegūstot īpašuma tiesības automātiski, pārņem arī visus no reālnastas izrietošos pienākumus pret tiesīgo personu.²¹ Tāpēc, mantojot nekustamo īpašumu, kuram ir piesaistīta reālnasta, (piemēram, reālnasta - pienākums ap nekustamo īpašumu esošo pašvaldības ceļu uzturēt kārtībā par saviem līdzekļiem), mantiniekam ir jāturpina nest šo reālnastu, tāpat, kā to darīja mantojuma atstājējs.

Jāteic, ka atsevišķos gadījumos reālnasta izbeidzas, piemēram, ar kalpojošā nekustamā īpašuma bojāeju (Civillikuma 1271.–1276.pantā).

Ķīlas tiesību var nodibināt ar mantojuma līgumu vai testamentu (Civillikuma 1304.pants).²² Civillikuma 1278.pants noteic, ka ķīlas tiesība ir tāda tiesība uz svešu lietu (841. pants), uz kuras pamata šī lieta nodrošina kreditoram viņa prasījumu tādā kārtā, ka viņš var no tās dabūt šā prasījuma samaksu.

Ķīlas tiesību var nodibināt tikai ar ķīlas devēja attiecīgu brīvu gribas izpausmi²³ Ar testamentu nodibināta ķīlas tiesība stājas spēkā ar mantojuma atklāšanos. Tā attiecas tikai uz mantojuma masu un nevar skart mantojuma masu gadījumā, ja mantojuma masa pilnībā nenodrošina prasījumu, piemēram, legātu.²⁴

Atbilstoši Civillikuma 846.panta otrajai daļai personiskās un saistību tiesības, kaut arī to priekšmets būtu nekustama lieta, vienmēr pieskaitāmas kustamai mantai.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts ir atzinis noteiktas personiskas tiesības, kuras būtu nododamas, t. sk. arī mantojamas. Piemēram, prasījuma tiesības par uztura līguma atcelšanu.²⁵

Saistību tiesības ir normu kopums, kas regulē saistību rašanos, izpildi, izbeigšanos, vai pārkāpumu sekas (objektīvās tiesības). Saistību tiesību objektīvā nozīme ir tā civiltiesību daļa, kas regulē mantisko attiecību dinamiku. Tās nosaka tiesības un pienākumus mantas atsavināšanas, iznomāšanas vai citādas lietošanas nodošanas procesā, pakalpojumu sniegšanas un citos darījumos, kā arī deliktos, tas ir, tiesību pārkāpumos, kas kādam civiltiesisko attiecību dalībniekam rada zaudējumus.²⁶

Kustamai mantai pieskaitāmas šādas mantojamas tiesības:

²¹ Višņakova G., Balodis K.1998, 151.lpp.

²² Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 15.lpp.

²³ Rozenfelds J. Lietu tiesības. 3. labotais, papildinātais izdevums. Apgāds Zvaigzne ABC, Rīga, 2004, 187. lpp.

²⁴ Višņakova G., Balodis K.1998, 177.lpp.

²⁵ Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā: Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 414.lpp.

²⁶ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā.-R.: Mans īpašums, 2000, 14.lpp.

Civillikuma 1519. pants noteic, ka, no līguma izrietošās tiesības un saistības, ciktāl tās nav tīri personiskas, pāriet uz līdzēju mantiniekiem un tiesību pēcniekiem, ja vien likumā nav paredzēts noteikts izņēmums. Tiesības un saistības (pienākumi) ietilpst mantojuma masā, un var pāriet mantošanas ceļā.²⁷

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2008.gada 15.oktobra spriedumā lietā Nr. SKC – 338/2008, kurā aplūkots jautājums par mantojuma kopību un rokasnaudas līguma formu, ir atzinis, ka, pieņemot mantojumu, mantiniekiem ir saistošas mantojuma atstājēja ar līgumu uzņemtās saistības.

2003.gada 10.novembrī starp Uldi Z. un Allu V. noslēgts rokasnaudas līgums par zemesgabala un nekustamā īpašuma pārdošanu. 2004.gada 24.janvārī Uldis Z. nomiris, mantojumā atstājot nekustamo īpašumu. Ainārs Z., Līga D. un Gunta B. apstiprināti mantojuma tiesībās uz Ulda Z. atstāto mantojumu, un viņiem zemesgrāmatā nostiprinātas īpašuma tiesības. Savukārt Gunta B. lūdz atzīt viņai izpirkuma tiesības uz atsavinātajām domājamām daļām nekustamā īpašuma, norādot, ka rokasnaudas līgums mantiniekiem ir saistošs tikai tādējādi, ka ir pamats atmaksāt rokasnaudu, jo Gunas B. ieskatā pirkuma līgums nav noslēgts no līgumslēdzējiem neatkarīgu iemeslu dēļ un nav pienākums atsavināt nekustamo īpašumu. Izskatot lietu, Augstākās tiesas Senāts ir atzinis, ņemot vērā to, ka Guna B. ir apstiprinājusies mantojuma tiesībās uz Ulda Z. atstāto mantojumu, Gunai B. ir saistošas Ulda Z. ar rokasnaudas līgumu uzņemtās saistības.²⁸ Autores ieskatā, ņemot vērā iepriekš minēto skaidri redzams, ka, pieņemot mantojumu, mantojuma masā var ietilpt saistību tiesības, kas ir saistošas un pāriet uz līdzēju mantiniekiem.

Katrai pusei ir tiesības pret otru par līguma izpildīšanu, un šī tiesība pāriet arī uz viņu mantiniekiem (Civillikuma 1590.pants).²⁹ Prasības tiesība par līguma izpildīšanu ir tiesība ar mantisku vērtību. Tāpēc tā var pāriet uz mantiniekiem.³⁰

Prasīt zaudējumu atlīdzību var tiklab pats cietušais, kā arī viņa mantinieki (Civillikuma 1778.pants).³¹ Prasījuma tiesībai par zaudējumu atlīdzību nav personiska rakstura, tāpēc, tā var ietilpt mantojuma masā un pāriet mantiniekiem.³²

²⁷ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 84.lpp.

²⁸ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2008.gada 15.oktobra spriedums lietā Nr. SKC – 338/2008.Pieejams:<http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/civillikuma-pantu-raditajs-2003-2013/mantojuma-tiesibas-382-840-pants>. [aplūkots 2019.gada 27.februārī].

²⁹ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums.1997, 16.lpp.

³⁰ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 119.lpp.

³¹ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 16.lpp.

³² Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 272.lpp.

Tam, kas vainīgs kāda cilvēka nāvē, jāatlīdzina mirušā mantiniekiem ārstēšanās un apbedīšanas izdevumi (Civillikuma 2350.pants).³³ Ja miesas bojājumu nodarīšanas rezultātā iestājas (mantojuma atstājēja) nāve, vainīgajai personai ir jāatlīdzina ārstēšanās izdevumi un apbedīšanas izdevumi mirušā mantiniekiem. Apbedīšanas izdevumos var tik iekļauti mirušā apgērbšanas, transporta, apbedīšanas ceremonijas pakalpojumu, bērnu mielasta un citi pakalpojumi. Tiesām nosakot atlīdzību par apbedīšanas izdevumiem, ir jāņem vērā, cik tie ir saprātīgi, kā arī samērīgi ar mirušā finansiālajām iespējām. Piemēram, grezna un dārga memoriāla uzstādīšana, pat, ja šāda iespēja ir, nevar tikt uzskatīta par saprātīgu,³⁴ savukārt, mirušā apgērbšana un nogādāšana uz kapsētu, vai bērnu mielasta izdevumi, būtu uzskatāmi par samērīgiem un atlīdzināmiem.

Uz dāvinātāja mantiniekiem kā personiskas dabas prasība nepāriet tiesība atsaukt dāvinājumu nepateicības dēļ (Civillikuma 1920.pants).³⁵ Civillikuma 1912.pants noteic, ka dāvinājums ir tiesisks darījums, ar kuru kāds aiz devības piešķir otram bez atlīdzības kādu mantisku vērtību. Labvēlība devības veidā raksturo tikai dāvinājuma tiešos dalībniekus, bet ne viņu mantiniekus. Pēc dāvinājuma saņemšanas iegūtais labums (dāvinājums) ieplūst apdāvinātā kopējā mantā.³⁶ Tāpēc apdāvinātais saņemto dāvinājumu var pārdot vai atdāvināt tālāk.

Dāvinājuma atsaukšana izpaužas personiskā (neliet tiesiskā) prasībā pret apdāvināto,³⁷ tāpēc dāvinājumu atsevišķos gadījumos var atsaukt tikai dāvinātājs nevis viņa mantinieki.

Termiņa ieviešana līgumā neietekmē pašu tiesību, kas uzskatāma par iegūtu bez nosacījuma un tādēļ pāriet uz mantiniekiem (Civillikuma 1580., 1583.pants).³⁸ Terminš attiecībā uz tiesības spēkā esamību aprobežo tikai tiesības izlietošanas laiku un neizslēdz tiesības pāreju mantošanas ceļā, kamēr nav notecējis šis laiks.³⁹

Līgumā var būt norādīts laiks, kuram iestājoties, tiesīgā persona var uzsākt izmantot savas ar līgumu pieligtās tiesības izlietošanu, piemēram, mantojuma atstājējs līgumā ir norādījis, ka viņa kaimiņiene Kaprīzā Pūcīte jebkurā laikā savām personiskajām vajadzībām var izmantot, mantotāja atstājējam piederošu Villu Jūrmalā. Šādā situācijā laika noteikšanas, precizēšanas tiesības var pāriet mantiniekiem.

³³ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 16.lpp.

³⁴ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 631.lpp.

³⁵ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 16.lpp.

³⁶ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 372.lpp.

³⁷ Ibid.

³⁸ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 16.lpp.

³⁹ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 115.lpp.

Savukārt, līgumos par lietas lietošanas tiesībām, ja nav noteikts lietošanas termiņš, tās izbeidzas ar īpašnieka (mantojuma atstājēja) nāvi. Mantineiki, protams, var šīs tiesības atjaunot. Turpretim, ja īpašnieks (mantojuma atstājējs) ir noteicis termiņu, mantiniekiem tas jārespektē.⁴⁰

Zaudējumu atlīdzības pienākums pāriet uz tā nodarītāja mantiniekiem, ja likums nenosaka citādi (Civillikuma 1783.pants). No citētā panta struktūras saprotams, ka ir noteikti divi gadījumi, pirmajā, zaudējumu atlīdzības pienākums pāriet uz mantiniekiem, savukārt, otrajā, zaudējumu atlīdzības pienākums nesaista mantiniekus. Gadījumos, kad zaudējumu atlīdzības pienākums nepāriet un tāpēc nesaista mantiniekus ir uzskatām par izņēmumu, jo tas var iestāties tikai likumā noteiktos gadījumos.

Par mantojuma līguma un testamenta novēlējuma priekšmetu var būt viss tas, kas nav izņemts no privāttiesiskās apgrozības (Civillikuma 1414.pants).⁴¹ Lietas, kas ir izņemtas no civiltiesiskās apgrozības, piemēram, kas ir valsts ekskluzīvs īpašums, nevar būt par tiesiska darījuma priekšmetu tādā veidā, ka tiek pārkāpts šīs apgrozības aizliegums.⁴²

Tiesisks darījums ir juridisks fakts, t. i., tam īstenojoties, rodas, saturiski pārgrozās vai izbeidzas tiesiskās attiecības privāto tiesību jomā. Šī fakta būtiskākā pazīme ir tā, ka tiesisks darījums par tādu tiek atzīts tikai un vienīgi tad, ja tas veikts tiesiskā (likumīgā) kārtā.⁴³ Piemēram, par mantojuma līguma vai testamenta novēlējumu var būt lietu tiesības un saistību tiesības, ja viņas mantojuma atstājēja valdījumā ir nonākušas tiesiska darījuma ceļā.

Visas iepriekš minētās mantojuma masā ietilpstošās tiesības ir mantojamas, taču jāatzīmē arī tas, ka mantojuma kopībā var ietilpt tādas tiesības un saistības, kuras uz mantiniekiem mantojuma pieņemšanas gadījumā nepāriet.

Mantojuma kopībā neietilpst mantojuma atstājēja tiesības, kurām piemīt ar mantojuma atstājēju saistīts personisks raksturs un kuras izbeidzas ar mantojuma atstājēja nāvi, piem., uzturlīdzekļu došanas tiesības un pienākumi, dzīvojamās telpas īres tiesības, atlīdzība par mantojuma atstājēja veselībai nodarīto kaitējumu, izņemot summas, kuras mantojuma atstājējs nav saņēmis līdz savai nāves dienai, pilnvarojuma attiecības, autorību,⁴⁴ mirušajam

⁴⁰ Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 116.lpp.

⁴¹ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 15.lpp.

⁴² Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. 2000, 30.lpp.

⁴³ Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta un Judikatūras nodaļas tiesību prakses apkopojums. Jurista vārds, NR. 4 (547). Pieejams: <https://www.juristavards.lv/doc/186815-par-civillikuma-1415panta-piemerosanu/#komentari>. [aplūkots 2019. gada 1. martā.].

⁴⁴ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. 1997, 16.lpp.

piešķirtās tiesības vadīt automašīnu, tiesība nēsāt ordeni. Uz mantinieku nepāriet tīri personiskie stāvokļi – amats, laulība, aizbildnība, aizgādība, tēva vara u. tml.⁴⁵

Pretēji iepriekš R.Krauzes norādītajam viedoklim, ka atlīdzība par mantojuma atstājēja veselībai nodarīto kaitējumu mantojuma kopībā neietilpst, Satversmes tiesas tiesnesis J.Neimanis ir norādījis, ka “cietušā prasījuma tiesības uz morālā kaitējuma atlīdzinājumu, pat ja tās vēl nav izmantotas, ietilpst mantojumā, ja cietušais pēc prettiesiskās darbības izdarīšanas kādā brīdī mirst. Mantojumā neietilpst cietušā ciešanas, bet gan prasījums, kas jau ir radies ar prettiesiskas darbības izdarīšanas brīdī.”⁴⁶

Ar “tīri personiskajām tiesībām” ir jāsaprot tikai noteiktu personisku tiesību daļa, kuras attiecas uz noteikta veida labumiem (objektiem), kas ir cieši saistīti ar pašu personu vai personību, ka tie nav atdalāmi no personas, t.i., tiem nav patstāvīgas sociālas nozīmes.⁴⁷

Tīri personiskām tiesībām ir sasaiste ar personu vai kādām personas īpašām personiskajām, tikai tai individuāli piemītošajām spējām, īpašībām vai attiecībām. Šādu tieši un īpaši saistītu personisko tiesību tālāk nodošanu vai mantošanu neļauj likums. Piemēram, tiesība atzīt paternitātes atzīšanu ir personiska tiesība. Tā nepāriet uz mirušā mantiniekiem, bet viņa celto prasību mantinieki var turpināt (Civillikuma 156.panta trešā daļa).⁴⁸

Uz mantiniekiem nepāriet naudas sodi par tiesību pārkāpumiem, jo tiem ir personisks raksturs (tiesa soda personu!), un, ja līdz sodītās personas nāvei nav uzsākta naudas soda par tiesību pārkāpumiem piedziņa, tad no mantiniekiem tas vairs nav prasāms, jo arī tie uz mantiniekiem nepāriet.⁴⁹

Civillikuma 1920.pants noteic, ka tiesība atsaukt dāvinājumu nepateicības dēļ nepāriet uz dāvinātāja mantiniekiem, kā arī nav vērsama pret nepateicīgā apdāvinātā mantiniekiem, un dāvinātājs var celt tikai personisku prasību pret apdāvināto [..]. Atsaukt dāvinājumu nepateicības dēļ var tikai pats dāvinātājs, mantiniekiem nav tiesības izlemt šādu jautājumu, tāpēc, dāvinājuma atsaukšana tiek uzskatīta par mantojuma atstājēja personisko tiesību un nepāriet mantiniekiem.

⁴⁵ Genes Z. Civillikuma komentāri, Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants).- Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 159.lpp.

⁴⁶ Satversmes tiesas 2018. gada 1.novembra tiesneša atsevišķās domas "Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-33-03 "Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 "Ārstniecības riska fonda darbības noteikumi" 3.1 un 15. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam". <https://likumi.lv/ta/id/303687>.

⁴⁷ Genes Z. Civillikuma komentāri, Otrā daļa. 2012, 159.lpp.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

Saskaņā ar Civillikuma 1257.pantu personālservitūti nepāriet uz to izlietotāja mantiniekiem, bet ar viņa nāvi izbeidzas. Jebkurš personālservitūts tiek nodibināts par labu konkrētai personai,⁵⁰ tāpēc personālservitūti izbeidzas ar tās personas nāvi, kurai par labu personālservitūts tika nodibināts. Piemēram, persona A uzdāvina nekustamo īpašumu (dzīvokli) personai B, ar noteikumu, ka persona A dzīvokli lietos līdz mūža galam. Starp personu A un personu B tika nodibināts personālservitūts par labu personai A. Tāpēc personālservitūts, proti, dzīvokļa tiesība izbeigsies ar personas A nāvi.

Arī Atbilstoši Civillikuma 1414.pantam, par tiesiska darījuma priekšmetu var būt tikai tas, kas nav izņemts no privāttiesiskas apgrozības; pretējā gadījumā darījums nav spēkā. Tāpēc, mantojumā pāriet tikai tā manta, kura mantojuma atstājējam piederējusi uz likumīga pamata, proti, kuru mantojuma atstājējs ir ieguvis tiesiskā ceļā.

Nevar mantot, piemēram, noziedzīgā ceļā iegūtās mantas vai arī patvarīgi uzceltas dzīvojamās mājas, jo šajā gadījumā īpašuma tiesību objekts var būt tikai materiāli, no kuriem celta māja, bet ne pati māja. Taču, ja ir kompetentas iestādes lēmums par patvarīgi uzceltās mājas reģistrēšanu uz mirušā vārda, tad strīds par mantojuma sadali ir pakļauts tiesai. Savukārt, gadījumā, ja daļa mājas piebūvēta patvarīgi, tad mantot var legāli uzceltās mājas daļu.⁵¹

Pieteikties uz atstāto mantojumu var personas, kurām ir mantošanas tiesības uz atstāto mantojumu.

Saskaņā ar Civillikumu tiesību iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā sauc par mantojuma tiesību, bet personu, kam pieder tāda tiesība, sauc par mantinieku (Civillikuma 384.pants).⁵²

Autores ieskatā mantinieki neizmanto savas mantojuma tiesības, jo skaidri neizprot, kas patiesībā ir mantojuma masa un kādas tiesības un iespējamās saistības tajā ietilpst.

Prakse liecina, ka mantinieki neizmanto savas mantošanas tiesības, jo uzskata, ka mantojuma atstājējam nekas nepiederēja, tāpēc nepiesakās uz mantojumu. Savukārt brīdī, kad mantinieks saprot, ka mantojuma atstājējam tomēr ir mantojums, pieteikt savas tiesības uz mantojumu ir nokavētas, jo pieteikšanās izmantot mantojuma tiesības savā veidā ir terminētas.

Mantinieku doma, ka mantojuma atstājējam nekas nepiederēja, tiek balstīta uz uzskatu, ka, ja mantojumā nav nekustamais īpašums, kustama manta vai naudas noguldījums, ko mantinieks var acīm redzami saredzēt, proti, reāli taustāmas lietas, tad mantojuma atstājējam

⁵⁰ Višņakova G., Balodis K.1998., 146.lpp.

⁵¹ Gencs Z. Mantojumu kārtošana. Rīga: Mans īpašums, 1996. 7., 8.lpp.

⁵² Ibid. 7.lpp.

mantojuma nebija. Tomēr mantojuma masā var atrasties arī reāli nesaredzamas lietas, piemēram, tiesības uz apdrošināšanas atlīdzību, mantojuma apliecībai paredzēta papildināšana, tiesvedība, kurai noslēdzoties pastāv iespēja mantiniekam gūt finansiālu labumu.

Ja vēlāk tiek konstatēta manta, kas mantojuma atklāšanās brīdī, kā arī mantojuma pieņemšanas termiņa aprites laikā vēl neietilpa mantojuma sastāvā, - tā pieder mantojumu pieņēmušajiem mantiniekiem.⁵³ Priekšnoteikums, lai mantinieks iegūtu šo mantu, ir pieteikšanās uz mantojumu, jo mantinieks nevar iegūt mantojumu, ja uz to nav pieteicies.

Kā savulaik atzina Rīgas apgabaltiesas tiesnesis J. Drande: “nokārtot savas mantojuma lietas no mums prasa saimnieciskas un tīri praktiskas dabas jautājumi. Valsts saimnieciskā dzīve [..] ir padota valsts uzraudzībai un gādībai. Uzraudzība pastāv iekš tā, lai vienmērīgi sadalītu nastas, kas pilsoņiem jānes vispārības labā (ceļu klaušas, šķūtis, nodokļi); gādība atkal pastāv plānveidīgā pabalstu izsniegšanā, kad apstākļi to prasa.”⁵⁴ Tāpēc mantiniekiem būtu nepieciešams nokārtot mantojuma lietu ne tikai situācijās, kad likumdevējs to nosaka, taču arī tad, ja likumdevējs šo pienākumu nav tieši uzlicis.

Pieņemot mantojumu, lietu tiesības un saistību tiesības noteiktos gadījumos mantiniekiem uzliek atbildību un pienākumus, kas mantiniekiem nākotnē ir saistoši, jo mantojumam, kā kopībai ir universāls raksturs, proti, pieņemot mantojumu, mantinieks pieņem visu, kas ir saistīts ar mantojuma atstājēja atstāto mantojumu. Mantiniekam nav tiesības noteiktu daļu mantojuma pieņemt, un no atlikušās daļas atteikties, proti, mantinieks nevar pieņemt mantojuma masā ietilpstošu nekustamo īpašumu, taču atteikties no mantojuma atstājēja atstātajiem parādiem.

Tādēļ praksē par pārgalvīgiem tiek uzskatīti tie mantinieki, kuri, nenoskaidrojot mantojuma masu, pieņem mantojumu vai atraida to. Pirmie, iespējams, pārņem mantojuma atstājēja parādus, kas pārsniedz mantojuma masas vērtību, tā radot sev finansiālus zaudējumus. Savukārt otrajiem pastāv varbūtība vēlāk lēmumu nožēlot, jo mantojums būtu bijis viņiem finansiāli izdevīgs.⁵⁵

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, secināms, ka ar mantojuma pieņemšanu uz mantinieku pāriet tikai tās mantojuma atstājēja tiesības un saistības, kuras saskaņā ar likumu ir, tālāk

⁵³ Gencs Z. Mantošana. 2002, 23.lpp.

⁵⁴ Damane L., Zīle K. Mantojuma masas būtība un sastāvs, tā izpratnes problēmjautājumi. 141.lpp. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Book_75_Juristu-konference_2017_.pdf. [aplūkots 2019.gada 3.martā].

⁵⁵Ibid. [aplūkots 2019.gada 3.martā].

nododamas, proti, mantojamas. Tāpēc mantojuma pieņemšana attiecināma tikai uz tām tiesībām, kas ir mantojamas.

Savukārt tiesības, kas mantojuma atstājēja dzīves laikā tika piešķirtas vienīgi mantojuma atstājējam un kuras izbeidzas tieši ar mantojuma atstājēja nāvi (tīri personiskās tiesības), nav mantojamas, tādēļ uz mantiniekiem nepāriet, piemēram, pilnvarojuma attiecības, mantojuma atstājējam piešķirtā tiesība vadīt velosipēdu vai personālservitūts. Tāpēc, piemēram, pieņemot mantojumu, mantinieks nevar vēlēties, lai mantojuma masā ietilpst mantojuma atstājējam par labu nodibinātais personālservitūts.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, secināms, ka mantojums nav tikai tas, kas mantiniekam pirmsšķietami varētu likties, bet atbilstoši universālsukcesijas principam, mantojuma masā ietilpst ne tikai mantojuma atstājēja labumi, proti, redzamas lietas, piemēram, nekustamais īpašums, kustama manta, bet arī saistības un tiesības. Tādēļ, pieņemot mantojumu, ik vienam mantiniekam ir jāapzinās tas, ka mantinieks pieņem visu mantojumu, kā kopību, proti, visas tiesības un saistības, kas piederējušas mirušajam un kuras var tikt nodotas tālāk, proti, mantotas.

2. MANTOJUMA PIEŅEMŠANAS UN ATRAIDĪŠANAS JĒDZIENS, UN BŪTĪBA

Kā jau iepriekš minēts, nāves notikums pārsteidz nemanot, atstājot tiesības un uzliekot pienākumus personām, kas saskaņā ar mantojuma līgumu, testamentu vai mantošanu pēc likuma, ir tiesīga mantot mirušā vai par mirušo izsludinātā, proti, mantojuma atstājēja mantojumu. Pēc personas nāves paliek manta, tiesības un saistības, proti, mantojuma masa, kuru mantojuma atstājējs savas dzīves laikā ir sagādājis. Tāpēc var rasties jautājums, kādas darbības ir nepieciešams veikt, lai kļūtu par legītīmu mantinieku vai tieši pretēji - atteiktos no piekritušā mantojuma.

“Mantojums nav nekas cits, kā iestāšanās to tiesību kopumā, kas piederējis mirušajam”. Tādējādi mantinieks, pieņemot mantojumu, iegūst ar vienu aktu visu nomirēja mantu, viņa tiesības, dažādus prasījumus, kā arī nesamaksātos parādus, kas kā mantojuma pasīvā daļa var dažreiz pat pārsniegt aktīvo daļu. Ar mantojuma pieņemšanas gribas izteikumu uz mantinieku pāriet arī tādas lietas (tiesības vai parādi), par kuru esamību viņš pat nebija zinājis un nevarēja zināt.⁵⁶

Mantojums atklājas ar mantojuma atstājēja nāvi vai ar viņa izsludināšanu par mirušu ar tiesas lēmumu. Tātad, secināms, ka mantojuma atklāšanās pamats ir mantojuma atstājēja nāve vai prezumēta nāve situācijās, kad mantojuma atstājējs ir izsludināts par mirušu ar tiesas spriedumu (Civillikuma 655.pants).

Civillikumā ietvertais mantojuma pieņemšanas institūts balstās romiešu tiesībās un saskaņā ar to mantojumu iegūst tikai ar tā pieņemšanu. Civillikums šo principu pārņēma no līdz 1937.gadam spēkā esošajām normām – Baltijas Vietējo likumu kopojuma. Izstrādājot Civillikuma regulējumu, notika debates par regulējuma saglabāšanu un “radās principiāls jautājums: vai attiecībā uz mantojuma iegūšanu jāievēro romiešu tiesību “hereditas iacens” princips (“snaudošais mantojums”, līdz to paņem mantot tiesīgais) vai drīzāk, piem., Code Civil, Vācijas Civillikuma vai Šveices Civillikuma pamatā esošais ģermāņu princips “mirušais manto dzīvo” (automātiska mantojuma pāreja, pieņemšana nav nepieciešama). (..) Beigu beigās Latvijas Civillikums tomēr nesekoja principam “mirušais manto dzīvo” un mantojuma iegūšana nenotika uz likuma pamata. Gluži pretēji tāpat kā romiešu tiesībās tā bija atkarīga no mantot tiesīgā gribas”.⁵⁷

⁵⁶ Kalniņš V.1977, 173.lpp.

⁵⁷ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 6.lpp. [aplūkots 2019.gada 22.martā].

Salīdzinoši līdzīgs mantošanas regulējums ir paredzēts arī Lietuvas Civilkodeksā, no minētā likumā sestās nodaļas izriet, ka, lai iegūtu mantojumu, mantniekam tas jāpieņem. Pieņemšana nedrīkst būt daļēji vai pakļauta nosacījumiem vai izņēmumiem. Mantniekam sava griba pieņemt vai atraidīt mantojumu jāizteic zvērinātam notāram trīs mēnešu laikā no mantojuma atklāšanās brīža, taču tiesa var pagarināt mantojuma pieņemšanas termiņu, ja tiek konstatēts, ka termiņš ir nokavēts svarīgu iemeslu dēļ. Tāpat tiek uzskatīts, ka mantojums ir pieņemts, ja mantojums vai kāda tā daļa atrodas mantnieka faktiskā valdījumā, tomēr kaut arī mantojums vai kāda tā daļa ir atradies mantnieka faktiskā valdījumā, mantniekam joprojām likumā noteiktajā termiņā saglabājas tiesības mantojumu pieņemt vai atraidīt. Mantojumu var pieņemt arī pēc termiņa beigām nesniedzot prasības pieteikumu tiesai, ja visi mantnieki, kas mantojumu ir jau pieņēmuši, tam piekrīt. Ja mantnieks savu gribu pieņemt mantojumu nav izteicis likumā noteiktajā termiņā, uzskatām, ka mantojumu viņš ir atraidījis.⁵⁸

Atklājoties mantojumam, mantniekam ir dota rīcības brīvība - pieņemt vai atraidīt atstāto mantojumu. “Civillikumā mantnieka brīva griba – pieņemt mantojumu vai to atraidīt – ir nostiprināta kā fundamentāla un neaizskarama vērtība.”⁵⁹

Atbilstoši Civillikuma 688.pantam ar aicinājumu mantot nodibinās vienīgi iespēja kļūt par mantnieku. Mantojuma iegūšanai vēl vajadzīgs, lai aicinātais izteiktu savu gribu pieņemt viņam piekritušo mantojumu.

Savukārt Civillikuma 689.pants noteic, ka neviens nav spiests pieņemt viņam piekritušo mantojumu, bet gan katrs var pēc patikas to pieņemt vai to atraidīt. Atraidīt mantojumu nevar vienīgi līgumiskais mantnieks, ja viņš nav šo tiesību sev noteikti pielīdzis. Secināms, ka, ir tikai viens izņēmuma gadījums kad mantojumu atraidīt nedrīkst, izņēmuma gadījums ir tad, ja pats līgumiskais mantnieks sev mantojuma atraidīšanas tiesību nav pielīdzis. Līdz ar to līgumiskajam mantniekam, kas sev mantojuma atraidīšanas tiesību nav pielīdzis, nav iespējas attiekties no mantojuma. Līgumiskais mantnieks ir spiests pieņemt mantojumu kā pēdējais mantnieks, jo mantojums nevar palikt bez mantnieka.

Mantojuma pieņemšana vai atraidīšana ir ļoti nozīmīgs posms mantojuma procesā, jo priekšnoteikums, lai mantnieks iegūtu mantojumu, viņam jāpiedzīvo tā atklāšanās un jāpiesakās uz mantojumu, mantnieks nevar iegūt tiesības uz mantojumu, ja uz to nav pieteicies. Savukārt, kad aicinātais mantojumu jau pieņēmis, viņš to vairs nevar atraidīt. Jo,

⁵⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Galima: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> (5.50.-5.67. straipsnis) [aplūkots 2019.gada 11.maijā].

⁵⁹ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 15.lpp. [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

kas reiz atraidījis viņam piekritušo mantojumu, tas vairs nevar to pieņemt vēlāk (Civillikuma 781.pants).

Likumdevējs skaidri un nepārprotami mantniekam ir devis izvēles tiesības pieņemt vai atraidīt mantojumu. Izņēmums var būt tikai līgumiskais mantnieks, jo atbilstoši Civillikuma 651.pantam ar mantojuma atstājēja nāvi līgumiskam mantniekam piekrīt tiesība mantot un līdz ar to arī tiesība pieņemt mantojumu. Atraidīt mantojumu līgumiskais mantnieks drīkst tikai tad, ja viņam tāda tiesība līgumā paredzēta. Taču, ja šādu tiesību līgumiskais mantnieks sev nav pielīdzis, mantojumu atraidīt nedrīkst, jo ar mantojuma atklāšanās brīdi, spēkā stājas līgumiskā mantojuma tiesība.

Salīdzinoši līdzīgs mantošanas regulējums ir arī Francijā. Atbilstoši Francijas normatīvo aktu regulējumam mantojumu var pieņemt četru mēnešu laikā no mantojuma atklāšanās brīža. Izbeidzoties četru mēnešu termiņam, ja mantnieks nav izteicis gribu mantojumu pieņemt vai atraidīt to, līdzmantnieki, kreditori vai persona kas pārstāv valsti, proti, personas kas saņemu mantojumu, ja mantnieks no tā atteiktos, var prasīt, lai mantnieks divu mēnešu laikā pieņem vai atraida sev piekritušo mantojumu. Šāda lēmuma pieņemšanai mantniekam ir tiesības lūgt tiesai termiņa pagarinājumu. Ja divu mēnešu laikā mantnieks nav devis atbildi par pieņemto lēmumu, uzskatāms, ka mantojums pieņemts bez nosacījuma. Taču, ja mantniekam nav prasīts pieņemt lēmumu par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, mantnieks savu lēmumu var izteikt 10 gadu laikā no mantojuma atklāšanās brīža.⁶⁰

Tomēr Vācijā, Igaunijā un Šveicē mantojuma pieņemšanas institūti ir dažādi. Šajās valstīs tiek prezumēts, ka mantojums ir pieņemts ar brīdi, kad, likumā noteiktajos termiņos mantnieks mantojumu nav atraidījis.⁶¹

Juridiskajā literatūrā ir teikts, ka mantojuma pieņemšana ir tiesiski saistoša mantot aicinātā gribas izteiksme iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā, savukārt mantojuma atraidīšana ir tiesiski saistoša mantoto aicināta gribas izteiksme neiestāties mirušā mantisko attiecību kopībā.⁶²

Lai sāktu kārtot mantojuma lietu, mantniekiem ir jāpiedzīvo tā atklāšanās, kā arī aicinājums mantot, savukārt ar zināmu nosacījumu ieceltam mantniekam (substitūtam) jāpiedzīvo nosacījuma iestāšanās (Civillikuma 687.pants).

⁶⁰ Code civil Français. (720.-1100. l'article) Disponible: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20080225#/> [aplūkots 2019.gada 11.maijā].

⁶¹ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017. 11.lpp. [aplūkots 2019.gada 22.martā].

⁶² Briedis V. Mantojuma pieņemšana un mantojuma atraidīšana, Rīga: Rota, 1939, 5.lpp.

Civillikuma 477.pants pirmā daļa noteic, ka testamentā ieceltam mantiniekam, ja tas negribētu vai kaut kāda iemesla dēļ nevarētu mantojumu pieņemt, testators var iecelt atvietotāju, kuru sauc par substitūtu. Līdz ar to secināms, ka mantojuma atstājējs (testators) ieceļot substitūtu ir izmantojis likumā paredzēto instrumentu situācijai, ja testamentārais mantinieks atsakās no savām mantošanas tiesībām vai kāda noteikta iemesla dēļ nevarētu pieņemt sev piekritušo mantojumu.

Substitūcijas būtība ir mantojuma atstājēja gribas turpināšanās, nosakot secīgu turpmāko mantinieku loku gadījumā, ja no mantojuma atkrīt, vai to kāda iemesla dēļ nevar pieņemt tiešais mantinieks.⁶³

Ja substitūcija ir nodibināta gadījumam, ja mantinieks kaut kāda iemesla dēļ nevarētu mantojumu pieņemt, tad situācijā, kurā tiešais mantinieks nomirst pēc mantojuma atstājēja, pirms notecējis termiņš viņa gribas izteikšanai, neizteicies par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, notiek substitūcija. Tas pamatojams nevis ar mantošanas aicinājumu pamatu pirmtiesību, kas noteikta Civillikuma 389. pantā un 390.pantā, bet gan ar likuma noteikumiem, kas piemērojami pēdējās gribas rīkojumu tulkošanai un noteikti Civillikuma 1510.pantā.⁶⁴ Atbilstoši Civillikuma 823.pantam arī mantojuma līgumā var iecelt substitūtu. Lai gan sākotnēji varētu šķist, ka mantojuma līgumā substitūcijas institūtam nav vietas, jo atklājoties mantojumam stājas spēkā līgumiskā mantošanas tiesība, kas cita starpā noteic, ka līgumiskais mantinieks mantojumu atraidīt nedrīkst, ja vien šo tiesību sev nav pielīdzis. Saskaņā ar Civillikuma 651., un 689.pantam līgumiskais mantinieks mantojuma līgumā var pielīgt sev tiesību atraidīt mantojumu, līdz ar to secināms, ka arī ar mantojuma līgumu ir iespējams nodibināt substitūciju.

Savukārt Civillikuma 514.pants noteic, ka legatāram, tāpat kā mantiniekam (477. p.), var iecelt substitūtu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka substitūtu var iecelt ne tikai testamentārajam un līgumiskajam mantiniekam bet arī legatāram un pēcmantniekam, kā arī atsevišķās situācijās pastāv iespēja noteikt/paredzēt vairākas substitūcijas pakāpes un kombinācijas, gadījumā, ja kāds no substitūtiem mantojumu atraida.

Tāpat arī var rasties situācijas, kad mantošanas procesā nepieciešama mantošanas transmisija.

⁶³ Bulavs P., Solovjakovs J., Šermukšnis I., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Rīga: Tieslietu ministrija, 2007. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozarespolitika/petijum> [aplūkots 2019.gada 22.martā].

⁶⁴ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 27.lpp. [aplūkots 2019.gada 22.martā].

Mantošanas transmisijas (*transmissio hereditatis*) institūts, atļauj mantošanas aicinājuma pāreju (*transmissio delationis*), dod iespēju aizstāt mantinieku, kas nomiris pēc mantojuma, atklāšanās vēl nepaspējis to pieņemt, ar nomirušā mantinieka mantiniekiem. Šī institūta rašanās pamatā ir taisnīguma apsvērumi.⁶⁵ Mantošanas transmisijas procesa kārtību noteic Civillikuma 695. pants, proti, ja mantot aicinātais nomirst pirms viņa gribas izteikšanai noliktā termiņa (693. p.), neizteicies par mantojuma pieņemšanu, tad viņa mantiniekiem atvēlēti tie paši termiņi, lai viņi varētu izteikties tiklab par viņa atstāto, kā arī par viņam piekritušo, bet vēl nepieņemto mantojumu.

Ņemot vērā Civillikuma 389.panta pirmās daļas otrajā teikumā minēto, proti, aicinājuma pamati ir mantojuma atstājēja tiesīgi izteikta griba vai likums, secināms, ka situācijās, kad mantojuma līguma vai tiešas testamentārais mantinieks nomirst pēc mantojuma atstājēja, pirms notecējis termiņš viņa gribas izteikšanai, neizteicies par mantojuma pieņemšanu, mantojuma tiesība paust savu gribu par mantojuma pieņemšanu piekrīt substitūtam. Savukārt, ja mantošanas procesā ir notikusi mantošanas transmisija, tad mantošanas tiesības pāriet kā likumiskajiem mantiniekiem, tā arī testamentārajiem mantiniekiem.

Piedzīvojot mantojuma atklāšanos, autores ieskatā ir svarīgi saprast to, ka aicinājums mantot, liecina tikai par aicinājumu mantiniekam izlietot savas mantošanas tiesības. Mantiniekiem aicinājums mantot zināmā mērā ir tikai ziņojums, ka, mantinieks var pieteikties uz mantojumu, taču aicinājums mantot nav obligāti jāizlieto, no tā var arī atteikties. Tas, vai mantinieks izlems pieteikties uz mantojumu, vai nē, ir tikai un vienīgi mantinieka subjektīvais lēmums.

Tomēr, burtiski tulkojot Civillikuma 695.pantu, secināms, ka mantot aicinātajiem visiem kopā ir jāpieņem vai jāatrasda piekritušais mantojums. Minētajā pantā nav iestrādāta iespēja, katram mantot aicinātajam atsevišķi lemt par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, tāpēc pastāv situācija, piemēram, ja viens mantinieks vēlas atraidīt piekritušo mantojumu pārējiem mantiniekiem tiek liegta iespēja mantojumu pieņemt. Tāpēc, secināms, ka Civillikuma 695.panta burtiska tulkošana ir pretrunā ar Civillikuma 689.panta prezumpciju, kas noteic, ka neviens nav spiests pieņemt sev piekritušo mantojumu, bet gan pēc patikas var to pieņemt vai atraidīt.

Jau 1995. gada 27. marta Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma lēmuma 27.punktā bija noteikts, ka gadījumā, ja mantot aicinātais mirst pirms termiņa notecējuma, kas

⁶⁵ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 27.lpp. [aplūkots 2019.gada 22.martā].

viņam dots mantojuma pieņemšanai vai atraidīšanai, neizteicis savu gribu pieņemt vai atraidīt mantojumu, mantot aicinātā mantiniekiem ir tiesības katram patstāvīgi izteikt savu gribu pieņemt vai atraidīt viņiem pienākošos daļu no mantojuma.⁶⁶ Lai nākotnē nerastos šaubas saistībā ar Civillikuma 695.panta teksta burtisko tulkojumu, autore piedāvā precizēt Civillikuma 695.pantu, aizstājot vārdus “mantiniekiem” ar vārdiem “katram mantiniekam”, kā arī vārdu “viņi” ar “viņš”.

Precizējot Civillikuma 695.pantu, paredzot tajā katram mantiniekam patstāvīgi izteikt gribu pieņemt vai atraidīt sev piekritušo mantojumu, tiks aizsargātas mantinieku tiesības brīvi un nepiespiesti izlemt vai iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā vai nē.

Jebkurā gadījumā mantojuma pieņemšana un atraidīšana ir mantinieka vienpusēji darījumi, un kā jebkuram darījumam, arī mantojuma pieņemšanai un atraidīšanai pamatprasība ir, lai griba slēgt darījumu būtu radusies brīvi – bez maldības, viltus vai spaidiem.⁶⁷

Lai mantojumu varētu pieņemt, mantot aicinātam jābūt rīcības spējīgam, jo, iestājoties mirušā mantisko attiecību kopībā, mantinieks ne tikai uzņemas tiesības, bet arī saistības. Rīcības spējīgas personas mantojumu var pieņemt kā personīgi, tā ar vietnieku.⁶⁸

Atbilstoši Civillikuma 690.pantā minētajam, katrs var kā personīgi, tā arī caur vietnieku izteikt savu gribu pieņemt mantojumu. Tāda vietniecība ir nepieciešama, ja pats mantot aicinātais ir persona ar rīcībspējas ierobežojumu vai nepilngadīgs. Nepilngadīgo vietā viņu gribu izteic vecāki vai aizbildņi, personu ar rīcībspējas ierobežojumu vietā — aizgādņi kopā ar attiecīgo personu vai patstāvīgi, bet juridisko personu vietā — to likumiskie pārstāvji.

Pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 21.panta 1.punktu, bāriņtiesa, aizstāvot bērna mantiskās intereses lemj par atļauju pieņemt vai atraidīt bērna vārdā viņam piekritušo mantojumu.⁶⁹

Saskaņā ar Bāriņtiesu likuma 31.panta pirmās daļas 1.punktu, bāriņtiesa pastāvīgi uzrauga aizbildņu rīcību bērna personisko un mantisko tiesību un interešu nodrošināšanā:

⁶⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1995. gada 27. marta lēmums nr.1. Jurista vārds, 1996.gada 5.janvāris, NR.1 (15). Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/34816-par-likumu-piemerosanu-mantojuma-lietas/> [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

⁶⁷ Zīle K. Mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas jēdziens un nozīme mantojuma tiesībās. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā: Latvijas Universitātes 73.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015, 517.lpp.
Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristi_73-konf.pdf. [aplūkots 2019.gada 19.martā].

⁶⁸ Briedis V. Mantojuma pieņemšana un mantojuma atraidīšana, Rīga: Rota, 1939, 6., 7.lpp.

⁶⁹ Bāriņtiesu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 7.jūlijs, Nr.107 (3475);

pieprasot, lai aizbildnis pieņem bērna mantu pēc saraksta un vienu saraksta eksemplāru iesniedz bāriņtiesai.

Tāpēc mantojumu, ko aizbilstamais mantojīs kā no vecākiem, tā arī no jebkura cita, aizbildnis drīkst pieņemt tikai ar inventāra tiesību (Civillikuma 708.panta otrā daļa) un bez bāriņtiesas atļaujas viņš mantojumu nedrīkst ne pieņemt, ne atraidīt (Civillikuma 295.pants otrais teikums). Tas attiecas ne tikai uz ieceltiem aizbildņiem, bet arī uz dabiskiem aizbildņiem – vecākiem. Mantojuma tiesībās apstiprināms nevis aizbildnis, kuram ir tiesības pārvaldīt un lietot nedalīto mantojumu, bet gan nepilngadīgais mantinieks.⁷⁰

Lai gan mantot aicinātajam ir dota brīva izvēle pieņemt vai atraidīt mantojumu, tomēr jāņem vērā, ka ir izņēmuma gadījumi, kad atteikšanās mantot pēc testamenta vai atteikšanās no mantojuma vispār, nav uzskatāma par mantojuma atraidīšanu, piemēram, mantojumu nevar atraidīt par labu kādam līdzmantiniekam vai atteikties mantot pēc testamenta, cerot, ka, mantojot pēc likuma, nebūs jāizpilda testatora uzliktie pienākumi.

Civillikums paredz kārtību, ka pēc aicinājuma mantot nav pielaižama mantojuma atraidīšana par labu kādam līdzmantiniekam. Mantojuma atraidīšana var notikt tikai bez nosacījumiem, un tai jāattiecas uz visu mantojumu. Taču praksē joprojām sastopami gadījumi, kad pēc aicinājuma mantot, kāds no mantiniekiem atsakās no mantojuma par labu kādam no līdzmantiniekiem, uzskatot, ka atteikušā mantinieka daļu mantos līdzmantinieks, kuram par labu mantinieks ir atteicies. Tāda atteikšanās uzskatāma ar nosacījumu, un tāpēc gribas izteikums saskaņā ar Civillikuma 699. un 776.pantu uzskatāms par nenotikušu, kamēr mantinieks neatsauc izvīzīto nosacījumu.⁷¹

Mantojuma atraidīšana par labu kādam no līdzmantiniekiem, var aizskart citu līdzmantinieku intereses, jo, saskaņā ar Civillikuma 830.panta pirmo daļu, ja kāds no vairākiem līdzmantiniekiem kaut kāda iemesla dēļ nevar vai negrib mantot, tad viņa atbrīvojušies daļa piekrīt pēc pieauguma tiesības pārējiem līdzmantiniekiem. Tātad, secināms, ka mantinieka atteikums par labu vienam noteiktam līdzmantiniekam nav uzskatāms par mantojuma atraidīšanu un nav spēkā esošs pret citiem mantiniekiem, jo šāda veida mantojuma atraidīšana ir uzskatāma par atteikšanos ar nosacījumu.

Tiesu prakse liecina, ka mantinieka atteikšanos par labu citam mantiniekam tiesas neuzskata par atteikšanos ar nosacījumu un atzīst gribas izteikumu par notikušu gadījumos, kad ir divi mantinieki un viens atsakās no mantojuma par labu otram mantiniekam, vai arī ir

⁷⁰ Gencs Z. Civillikuma komentāri, Otrā daļa. 2012, 105.lpp.

⁷¹ Gencs Z. Mantojumu kārtošana. 1996, 33.lpp.

vairāk par diviem mantiniekiem un visi pēc savstarpējās vienošanās atsakās no mantojuma par labu kādam noteiktam vienam kopējam mantiniekam, piemēram, mātes nāves gadījumā, visi bērni atsakās no mantojuma par labu tēvam.⁷²

Ņemot vērā minēto, secināms, ka viena vai vairāku mantinieku atteikšanās no mantojuma par labu citam vai citiem mantiniekiem, atbilstoši pieauguma tiesībai pāriet proporcionāli līdzmantiniekiem vai līdzmantiniekam, līdz ar to neviena mantinieka intereses netiek aizskartas, tāpēc gribas izteikums par mantojuma atraidīšanu uzskatāms par notikušu. Taču situācijās, kad mantinieks atsakās no mantojuma par labu tieši kādam noteiktam mantiniekam, uzskatot, ka tādā gadījumā tam kuram par labu mantinieks ir atteicies palielināsies mantojamā daļa salīdzinājumā ar citiem mantiniekiem, šāda atteikšanās no mantojuma ir uzskatāma par atteikšanos ar nosacījumu, tāpēc atbilstoši Civillikuma 699.pantam, kas noteic, ka gribas izteikumam par mantojuma pieņemšanu jāatbilst visiem spēkā esoša gribas izteikuma noteikumiem: tam jābūt izsacītam noteikti un bez nosacījumiem un jāattiecas uz visu piekritušo mantojumu, bet ne tikai uz kādu tā daļu, šāds gribas izteikums par mantojuma atraidīšanu uzskatāms par nenotikušu, līdz brīdim kamēr mantinieks neatsauc izvīrzi nosacījumu.

Saskaņā ar Civillikuma 779.pantu, ja kāds atteicas mantot pēc testamenta kādā savtīgā nolūkā, tad viņš, pieņemot mantojumu pēc likuma, neatbrīvojas no testatora noteiktiem aprobežojumiem rīcībā ar mantojumu; bez tam viņam jāapmierina legatāri. Civillikuma 1.pants noteic, ka tiesības izlietojamas un pienākumi pildāmi pēc labas ticības. Tiesību zinātnieks Kaspars Balodis publikācijā “Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās”, skaidrojot labas ticības nozīmi un būtību, ir norādījis, ka labas ticības princips nozīmē to, ka katram savas subjektīvās tiesības jāīsteno un subjektīvie pienākumi jāizpilda, ievērojot citu personu pamatotās intereses. labas ticības princips ir jāievēro jebkuras subjektīvās tiesības īstenošanā un jebkura subjektīvā pienākuma izpildē.⁷³ Tātad secināms, ka mantot aicinātais nevar atteikties mantot pēc testamenta, nerespektējot testatora gribu un cerot, ka, mantojot pēc likuma, viņam nebūs jāizpilda testatora uzliktie pienākumi.

Atbilstoši Civillikuma 691.pantam gribu pieņemt mantojumu var izsacīt vai nu noteikti, mutiski vai rakstiski, vai arī klusējot, ar tādu darbību, kuru attiecīgos apstākļos var iztulkot vienīgi tā, ka zināma persona atzīst sevi par mantinieku.

⁷² Gencs Z. Mantojumu kārtošana. 1996, 34.lpp.

⁷³ Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Jurista vārds, 2002.gads 3.decembris, Nr.24 (257). 2.,7.lpp. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/68945-labas-ticibas-princips-musdienu-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

Civillikuma 776.pantā noteikts, ka atraidīt mantojumu var tiklab to tieši izteicot, kā arī klusējot. Ir atzīts, ka “nevēlēšanos pieņemt mantojumu mantinieks var izpaust divējādi: ar bezdarbību – neizdarot noteiktā termiņā darbības, no kurām izriet, ka viņš pieņem mantojumu, un ar darbību – iesniedzot noteiktā termiņā paziņojumu notāram par atteikšanos no mantojuma”. Jebkurā gadījumā mantojuma atraidīšana ir mantinieka vienpusējs darījums, un kā jebkuram darījumam, arī mantojuma atraidīšanai, tā pamatprasība ir, lai griba slēgt darījumu būtu radusies brīvi – bez maldības, viltus vai spaidiem.⁷⁴

Autores ieskatā svarīgi ir lai mantot aicinātais zinātu, uz kāda pamata mantojumu viņš ir pieņēmis, jo mantojuma pieņemšana ir spēkā tikai tad, ja tā pieņēmējam bijis zināms, ka viņš aicināts mantot un uz kāda pamata, vai pēc likuma, vai testamenta, vai līguma, un vai viņš iecelts par mantinieku ar zināmiem nosacījumiem vai bez tiem (Civillikuma 700.pants). Savukārt, ja mantot aicinātais mantojumu ir atraidījis, tad, lai atraidījums būtu spēkā, ir vajadzīgs, lai tas, mantot aicinātais, zinātu to pamatu, pēc kura viņš aicināts mantot, kā arī to, ka viņš ir mantinieks (Civillikuma 777.pants).

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, secināms, ka, šā brīža normatīvo aktu regulējums mantiniekam ļauj mantojumu pieņemt rakstveidā, mutvārdos un klusējot, tomēr, lai varētu uzskatīt, ka mantinieks mantojumu ir pieņēmis, jāpastāv darbībām, kas vērstas uz gribu pieņemt mantojumu, savukārt ja mantinieka darbības neliecina par vēlmi pieņemt mantojumu, uzskatāms, ka mantojumu viņš ir atraidījis.

⁷⁴ Zīle K. 2015, 517.lpp.

3. GRIBAS IZTEIKUMA PAR MANTOJUMA PIENĒMŠANU UN ATRAIDĪŠANU FORMA

Civillikuma 691.pantā noteikts, ka gribu pieņemt mantojumu var izsacīt vai nu noteikti, mutiski vai rakstiski, vai arī klusējot, ar tādu darbību, kuru attiecīgos apstākļos var iztulkot vienīgi tā, ka zināma persona atzīst sevi par mantinieku. Tātad secināms, ka, mantiniekam pieņemot mantojumu ir dota rīcības brīvība attiecībā uz gribas (pieņemt mantojumu) izteikšanas formu.

Atbilstoši Civillikuma 690.pantā noteiktajam katrs var kā personīgi, tā arī caur vietnieku izteikt savu gribu pieņemt mantojumu. Tāda vietniecība ir nepieciešama, ja pats mantot aicinātais ir persona ar rīcībspējas ierobežojumu vai nepilngadīgais. Nepilngadīgo vietā viņu gribu izteic vecāki vai aizbildņi, personu ar rīcībspējas ierobežojumu vietā — aizgādņi kopā ar attiecīgo personu vai patstāvīgi, bet juridisko personu vietā — to likumiskie pārstāvji.

Lai gan, Civillikumā ir dota rīcības brīvība attiecībā uz mantiniekam piešķirto gribas pieņemt mantojumu izteikšanas formu, jāteic, ka svarīgi būtu nošķirt un saprast, ka, aicinājums mantot liecina tikai par aicinājumu mantiniekam izlietot savas mantojuma tiesības.

Mantiniekam pienākošās mantojuma tiesības mantinieks var arī neizlietot, jo neviens nav spiests pieņemt viņam piekritušo mantojumu, tāpēc, katrs pēc patikas to var pieņemt vai atraidīt. Izņēmums ir tikai līgumiskais mantinieks, jo atraidīt mantojumu var tikai gadījumos, kad šo tiesību sev ir pielīdzis (Civillikuma 689.pants).

Autores ieskatā mantojuma tiesības izlietošana mantiniekam ir ļoti svarīgs un nozīmīgs solis, jo mantot aicinātajam izsakt savu gribu pieņemt mantojumu, pāriet arī mantotāja atstājēja tiesības un saistības, ciktāl tās neizbeidzas ar mantojuma atstājēja personību, proti, uz mantiniekiem pāriet mantojuma atstājēja aktīvi un pasīvi (Civillikuma 705.pants). Tāpēc secināms, ka, pieņemot mantojumu, gribas izpausmes formai likumā būtu jābūt vienkāršai un skaidri saprotamai, lai mantotu aicinātais bez speciālām zināšanām, pieņemot mantojumu, varētu saprast sekas, kas gulstas uz viņu, ja mantojuma atstājējs mantojumu ir atstājis ar parādiem.

3.1. Gribas izteikuma par mantojuma pieņemšanu rakstveida forma

Civillikuma 691.pantā mantot aicinātajam ir dota brīvas gribas izpausmes forma, kā viņš vēlas pieteikties uz mantojumu, mutvārdos, rakstveidā vai klusējot. Tomēr darbībai, kā

izpaušmes formai ir jābūt tādai, lai no šīs darbības jēgas būtu nepārprotami saprotams, ka mantot aicinātais vēlas pieņemt mantojumu.

Sākot ar 2003.gada 1.janvāri mantojuma lietas vešana ir uzticēta zvērinātiem notāriem, līdz ar to mantojuma lietas kārtošanas procedūrā ir piemērojamas Civillikuma, Notariāta likuma un Ministru kabineta noteikumu Nr.618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” normas.

Saskaņā ar Notariāta likuma 252.pantu mantošanas iesniegumu iesniedz zvērinātam notāram, kas praktizē tajā apgabaltiesas darbības teritorijā, kur bija mantojuma atstājēja pēdējā deklarētā dzīvesvieta, bet, ja tā nav zināma, — pēc mantojamās mantas vai tās galvenās daļas atrašanās vietas.

Autores ieskatā no Notariāta likuma 252.panta izriet, ka pastāv divi veidi, kā persona zvērinātam notāram var iesniegt mantošanas iesniegumu. Pirmkārt, to var iesniegt rakstveidā vēstules formā, nosūtot mantošanas iesniegumu zvērinātam notāram ar VAS “Latvijas Pasts” starpniecību vai kurjeru. Otrkārt, mantošanas iesniegumu var iesniegt rakstveidā klātienē pie zvērināta notāra, vai mutvārdos lūgt to sagatavot zvērinātam notāram.

Pirmajā situācijā, ņemot vērā Notariāta likuma 66.panta pirmās daļas 4.punktu, kas noteic, ka zvērinātam notāram ir atļauts sniegt citu juridisko palīdzību, notārs, kā notariālās palīdzības sniedzējs informēs personu, kas ar VAS “Latvijas Pasts” starpniecību ir vērsusies pie notāra, par apliecināta mantošanas iesnieguma nepieciešamību. Nepieciešamība pēc apliecināta mantošanas iesnieguma izriet no Notariāta likuma 256.panta, kas cita starpā noteic, ja iesniegtais mantošanas iesniegums nav apliecināts atbilstoši šā likuma prasībām, zvērināts notārs nekavējoties paziņo iesniedzējam par nepieciešamību iesniegt jaunu, attiecīgi apliecinātu mantošanas iesniegumu. Jo, ja zvērinātam notāram iesniegtais mantošanas iesniegums nav noformēts notariālā akta formā, nav pamata mantošanas lietas uzsākšanai (Ministru kabineta noteikumu Nr.618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” 23.punkts).

Otrajā situācijā, persona savu mantošanas iesniegumu iesniegs rakstveidā vai lūgs to sagatavot zvērinātam notāram, ierodoties pie viņa klātienē.

Notariāta likuma 254. panta pirmās daļas 1. teikums paredz, ka “mantošanas iesniegumu, kurā izteikta griba par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, zvērināts notārs taisa kā notariālo aktu”.

Notariātu likuma 82.pants noteic, ka aktus, kurus taisa zvērināts notārs, ierakstot tos notariālo aktu grāmatā, sauc par notariāliem aktiem. Atbilstoši minētā likuma 81.pantam notariālie akti ir publiski dokumenti.

Notariālajā aktā norādāmi tā dalībnieku gribas izteikumi, notariālā akta dalībnieki ir personas, kuras zvērināta notāra klātbūtnē izteic gribu savā vai citas personas vārdā (Notariāta likuma 82.¹ panta otrā un trešā daļa). Savukārt minētā likuma 87¹. pants noteic, ka, taisot notariālu aktu par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, zvērināts notārs noskaidro notariālā akta dalībnieku gribu un darījuma noteikumus, skaidri un nepārprotami pieraksta personu paziņojumus, iepazīstina dalībniekus ar iespējamām darījuma tiesiskajām sekām, lai likumu nezināšana un pieredzes trūkums netiktu izmantots viņiem par ļaunu.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palāta 2014.gada 17.marta spriedumā lietā Nr.C03024411 par mantojuma apliecības atzīšanu par spēkā neesošu, mantojuma tiesību atzīšanu un ieviešanu nekustamā īpašuma valdījumā kopumā secinājusi, ka normatīvo aktu nepārzināšana un mantošanas iesnieguma nepareiza noformēšana, nevar kalpot par pierādījumu mantot aicinātā gribas izteikumam pieņemt mantojumu.

2010.gada 5.martā miris mantojuma atstājējs (turpmāk – A). A ir bijis laulībā ar B. A un B laulībā dzimis C, kas mantojuma atklāšanās brīdī bija pilngadīgs. Sakarā ar atklājušos mantojumu C (dēls) 2010.gada 14.decembrī nosūtījis vēstuli B (B māte un A - laulātā), kurā norādījis, ka saprot mantojuma atklāšanas faktu, bet nezina, kā rīkoties šādā situācijā. Līdz ar to pilnībā uzticas B mantojuma lietas kārtošanā. 2011.gada 2.martā pie *Rīgas apgabaltiesas* zvērinātas notāres D sagatavots iesniegums par B (laulātās) mantojuma pieņemšanu un apstiprināšanos mantojuma tiesībās, cita starpā iesniegumā norādīts, ka A un B laulībā dzimis C. Iesniegumā pieminot C, A uzskatīja, ka tādā veidā caur viņu tiek izteikta arī dēla griba pieņemt tēva atstāto mantojumu. Normatīvo aktu nepārzināšanas dēļ sagatavotais iesniegums **netika iesniegts** pēc piekritības Latgales apgabaltiesas teritorijā praktizējošam zvērinātam notāram.⁷⁵

Savukārt 2011.gada 9.martā Latgales apgabaltiesas zvērinātai notārei E, mirušā brāļa meita (turpmāk – F) iesniegusi iesniegumu par mantojuma pieņemšanu un apstiprināšanos mantojuma tiesībās. 2011.gada 9.martā F izdota mantojuma apliecība. Tā kā normatīvo aktu nepārzināšanas dēļ likumiskie mantinieki A un B nebija izpratuši visas normatīvajos aktos noteiktās darbības, proti, C nebija iesniedzis zvērinātam notāram iesniegumu par mantojuma

⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 17.marta spriedums lietā Nr.C03024411. Nepublicēts. [aplūkots 2019.gada 13.aprīlī].

pieņemšanu, lai abi ar māti tiktu apstiprināti mantojuma tiesībās uz laulātā un tēva atstāto mantojumu, tiesa atzina, ka likumu nezināšana nerada un nevar radīt labvēlīgas juridiskas sekas.⁷⁶

Lai gan C gribēja pieņemt tēva atstāto mantojumu un par to rakstveidā bija informējis B (māti), taču, ņemot vērā, ka C likumā noteiktajā kārtībā un termiņā zvērinātam notāram nebija iesniedzis iesniegumu par mantojuma pieņemšanu, zaudēja savas mantošanas tiesības uz tēva atstāto mantojumu. Rezultātā B un F tika atzītas par A mantinieciem.

Lai dzīvē nerastos iepriekš minētā situācija, autores ieskatā ir ļoti svarīgi mantojumu pieņemt normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, kā arī jebkādu neskaidrību gadījumā, kas saistītas ar mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, vērsties pēc palīdzības pie zvērināta notāra, jo saskaņā ar Notariāta likuma 66.panta 4.punktu zvērinātam notāram ir atļauts sniegt citu juridisko palīdzību.

Saskaņā ar Notariāta likuma 94.pantu, taisot aktus, kuros piedalās neredzīgas vai nedzirdīgas personas, kā arī personas ar tādiem runas traucējumiem, kuri liedz tām mutvārdos paust savu gribu, nepieciešama liecinieka klātbūtne, ja vien šīs personas no tās neatsakās. Personu atteikšanās no liecinieka klātbūtnes norādāma aktā. Tātad, secināms, ka mutvārdos un ar liecinieku starpniecību izteikts gribas izpaudums tiek fiksēts rakstveidā, līdz ar to, ar brīdi, kad zvērināts notārs ir sagatavojis mantošanas iesniegumu notariāla akta formā, uzskatāms, ka eksistē rakstveidā izteikts gribas izteikums.

Notariāls apliecinājums ir publisks apliecinājums – gribas izteikumu un faktu, kuriem ir tiesiska nozīme, autentiskuma apstiprinājums. Savukārt notariāla apliecināšana ir notariāta funkcija – gribas izteikumu un faktu, kuriem ir tiesiska nozīme, autentiskuma apstiprināšana.⁷⁷ Līdz ar to secināms, ka notariālais akts kalpo, kā pierādījums, mantot aicinātā gribas izpaušmei pieņemt vai atraidīt piekritušo mantojumu.

Atbilstoši Notariāta likuma 254.panta pirmās daļas 1.teikumam mantošanas iesniegumu, kurā izteikta griba par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, zvērināts notārs taisa kā notariālo aktu”. “Tādējādi secināms, ka Notariāta likuma noteikumi būtībā nosaka speciālu formu gribas izteikumam par mantojuma pieņemšanu un atraidīšanu. Iespējamais mantinieks

⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 17.marta spriedums lietā Nr.C03024411. Npublicēts. [aplūkots 2019.gada 13.aprīlī].

⁷⁷ Damane L. Notariālais akts kā mantisko un nemantisko tiesību garants. Promocijas darbs. Rīga: [b.i.], 2012, 18.lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5092> [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

var izteikt savu gribu mutiski vai rakstiski, taču, kamēr netiks ievērota šādam izteikumam nepieciešamā notariālā akta forma, tam nebūs juridiski saistošs spēks notariālajā procesā.”⁷⁸

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2019.gada 15.februāra spriedumā lietā Nr.SKC-117/2019 par mantojuma neatņemamās daļas izdošanu ir skaidri norādījis, ka mantinieku mantojuma tiesībās apstiprina tikai zvērināts notārs, taisot attiecīgu notariālo aktu.

2014.gada maijā vīrs (turpmāk – persona C) savu vienīgo nekustamo īpašumu uzdāvinājis savai sievai (turpmāk – persona B). Pamatojoties uz dāvinājuma līgumu personai B nostiprinātas īpašuma tiesības uz nekustamo īpašumu. 2014.gada jūlijā mirusi persona C. Mantojuma atstājējam ir divi likumiskie mantinieki: meita (turpmāk – persona A) prasītāja un meita (turpmāk – persona D), lietā atbildētāja ir persona B (personu A un D māte un personas C laulātā).⁷⁹

Prasītāja persona A pēc tēva nāves savu gribu mantot izteikusi zvērinātam notāram, savukārt otra meta persona D gribu mantot nav izteikusi. Esot pie zvērināta notāra, persona A uzzināja, ka tēvs savu vienīgo nekustamo īpašumu pirms nāves ir uzdāvinājis personas A, prasītājas mātei. Tāpēc persona A cēla prasību tiesā pret māti par mantojuma neatņemamās daļas izdošanu. Gulbenes rajona tiesa prasību noraidīja. Vidzemes apgabaltiesas Civillietu kolēģija prasību atkārtoti noraidīja.⁸⁰

Augstākā tiesa secināja, ka lietā problēmjautājums ir saistīts ar izpratni par mantojuma pieņemšanas tiesiskajiem aspektiem un izdotā notariālā akta nozīmi šajā sakarā, norādot to, ka katra tiesība vai pienākums nodibinās ar faktu, ko sauc par juridisku faktu (kuram ir tiesiska nozīme). Lai iegūtu mantojumu, mantiniekam jāpiedzīvo tā atklāšanās, un reizē ar to aicinājums mantot, taču ar uzaicinājumu mantot nodibinās vienīgi iespēja kļūt par mantinieku. Mantojuma iegūšanai vēl vajadzīgs, lai aicinātais izteiktu savu gribu pieņemt viņam piekritušo mantojumu.⁸¹

Atbilstoši Civillikuma 687. un 688.pantā ietvertajiem noteikumiem mantojuma iegūšanai nepieciešamais priekšnosacījums ir mantojuma pieņemšana. Tādējādi, izlemjot jautājumu par kādas personas tiesībām pretendēt uz mantojuma neatņemamās daļas izdošanu atbilstoši Civillikuma 1922.pantam, juridiski nozīmīgs ir fakts par to, vai šī persona izteikusi gribu pieņemt atklājušos mantojumu. No lietas apstākļiem ir secināms, ka persona A

⁷⁸ Zīle K. 2015, 517.lpp. [aplūkots 2019.gada 19.martā].

⁷⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2019.gada 15.februāra spriedums Lietā Nr.SKC-117/2019. 1.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 2019.gada 19.martā].

⁸⁰ Ibid. 2 lpp.

⁸¹ Ibid. 4.lpp.

ierodoties pie zvērināta notāra un izsakot savu gribu pieņemt mantojumu ir izpildījusi priekšnoteikumu, kas noteic, lai iegūtu mantojumu uz to no sākuma ir jāpiesakās.⁸²

Augstākā tiesa ir norādījusi, ka atbilstoši Notariāta likumam par apstiprināšanu mantojuma tiesībās lemj zvērināts notārs. Mantošanas iesniegumu, kurā izteikta griba par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu zvērināts notārs taisa kā notariālu aktu. Notariālais akts ir gribas izteikuma un fakta, kuram ir tiesiska nozīme, autentiskuma apliecinājums. Tas ir notariāls apliecinājums, kas nodrošina visa dokumenta autentiskumu, piešķirot tam pierādījuma, izpildu spēku, kuram ir obligāta notāra neitrāla, bet aktīva konsultēšana (paskaidrojumu un padomu došana).⁸³ Tāpēc personas A mantošanas iesniegums, kas taisīts notariāla akta formā, ir gribas izteikuma, kuram ir tiesiska nozīme, apstiprinājums. Līdz ar to mantnieka gribas izpaudums pieņemt atklājušos mantojumu un mantojuma pieņemšanas fakta apliecinājums, kas fiksēts notariālajā aktā, nevar tikt apšaubīts, ja vien tas nav apstrīdēts ceļot prasību tiesā.⁸⁴

No iepriekš minētā secināms, ka mantniekus mantojuma tiesībās apstiprina zvērināts notārs, ja mantnieki normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā un termiņā ir izteikuši gribu pieņemt piekritušo mantojumu, kā arī ir pierādījuši savas mantojuma tiesības.

3.2. Faktiskais valdījums

Atbilstoši Civillikuma 691.pantā mantot aicinātajam ir dota brīvas gribas izpausmes forma, kā viņš vēlas pieteikties uz mantojumu, mutvārdos, rakstveidā, vai klusējot.

Domājams, nav strīdu par mutisku vai rakstisku gribas izpaudumu mantojuma pieņemšanai, taču nedz normatīvie akti, nedz tiesu prakse un juridiskā literatūra nedod skaidrojumu darbībai, “kuru attiecīgos apstākļos var iztulkot vienīgi tā, ka zināma persona atzīst sevi par mantnieku.”⁸⁵

Atbilstoši Civillikuma 692.pantam mantojuma pieņemšanu vēl nevar secināt no tam vien, ka, kāda persona atzīst testatora pēdējo gribu un izdara tādu darbību, kas attiecas uz mantojuma atstājēja apbedīšanu vai kuras mērķis ir tikai uzglabāt, uzturēt un noskaidrot

⁸² Latvijas Republikas Augstākās tiesa Civillietu departamenta 2019.gada 15.februāra spriedums. 6.lpp. [aplūkots 2019.gada 19.martā].

⁸² Ibid. 2 lpp.

⁸³ Ibid. 1.lpp.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵Damane L., Zīle K. 2017, 144.lpp.

mantojumu. Tāpat mantojuma pieņemšanu nevar secināt no tam vien, ka mantojums tā atklāšanās laikā paliek to mantot aicināto personu faktiskā valdījumā, kuras līdz mantojuma atstājēja nāvei dzīvojušas ar viņu vienā kopīgā saimniecībā.

Saskaņā ar Civillikuma 875.panta pirmo teikumu, valdījums ir tiesībām atbilstoša faktiskā vara. “Vārdi – tiesībām atbilstoša vara – nozīmē, ka valdījums kā savu pirmo tiesisko elementu prasa valdītāja gribu (*aminus*) rīkoties ar lietu līdzīgi īpašniekam (*animus rem sibi habendi* jeb *animus domini*).”⁸⁶ Kā savulaik ir teicis Cvingmans O, “Lai varētu būt valdītājs, vajag nevien valdīt, bet arī šo valdījumu gribēt.”⁸⁷

“Mantojuma tiesībās faktiskajam valdījumam ir nozīme, lai noteiktu, no kura brīža ir skaitāms mantojuma pieņemšanas termiņš”, kas noteikts Civillikuma 693.panta trešajā daļā, t.i., atkarībā no tā, vai mantojums atrodas vai neatrodas mantnieka faktiskā valdījumā, likumiskais gada termiņš ir skaitāms, vai nu no mantojuma atklāšanās dienas vai dienas, kad mantnieks ir saņēmis ziņas par mantojuma atklāšanos.⁸⁸

Saskaņā ar Civillikuma 693.pantu, ja mantojuma pieņemšanai mantojuma atstājējs noteicis zināmu termiņu, tad ieceltam mantniekam tas jāievēro. Ja tāds termiņš nav noteikts, bet mantnieki ir uzaicināti, tad mantot aicinātam sava griba par mantojuma pieņemšanu jāizteic līdz uzaicinājumā noliktam termiņam. Ja uzaicinājuma nav bijis, tad mantniekam jāizsaka sava griba pieņemt mantojumu gada laikā, skaitot šo termiņu no mantojuma atklāšanās dienas, ja mantojums atrodas viņa faktiskā valdījumā (692. p. otrā d.), bet pretējā gadījumā - no ziņu saņemšanas laika par to, ka mantojums atklājies.

Savukārt “Civillikuma 694.pants noteic prezumpciju par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu gadījumā, ja mantojuma pieņemšanas termiņš ir iestājies, bet mantot aicinātais aktīvā veidā nav devis par to atsauksmi”, proti, ja tajā laikā, kad aicina mantot, mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā (692. p. otrā d.) vai ja šādu valdījumu viņš iegūst vēlāk, un ja viņš līdz augšā norādīto termiņu (693. p.) notecējumam nedod par mantojuma pieņemšanu noteiktu atsauksmi, tad atzīstams, ka viņš to pieņēmis. Bet ja mantot aicinātais, kura faktiskā valdījumā mantojums neatrodas, palaiž garām nolikto termiņu, noteikti neizsakot savu gribu, tad atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2014.gada 31.martā lietā Nr. SKC-115/2014 ir atzinis, ka izlemjot jautājumu par kādas personas mantojuma tiesībām, juridiski

⁸⁶ Višņakova G., Balodis K.1998., 33.lpp.

⁸⁷ Cvingmans O. Valdīšana šolaiku tiesībās. Tieslietu ministrijas Vēstnesis, 1926, Nr.2/3, 66.,67.lpp. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pplissue:p_001_tmve1926n02-03|article:DIVL46|page:15|issueType:P. [aplūkots 2019.gada 16.aprīlī].

⁸⁸ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 15.lpp. [aplūkots 2019.gada 22.martā].

nozīmīgs ir fakts par to, vai šī persona izteikusi gribu pieņemt atklājušos mantojumu. Strīda gadījumā mantojuma pieņemšanas fakts, kā viens no apstākļiem, kas rada tiesības uz mantojumu, tiesai jānoskaidro, izskatot prasību par mantojuma tiesību atzīšanu, turklāt neatkarīgi no tā, vai pieteikuma lūgumu daļā šāds prasījums ietverts.⁸⁹

L.G. (mantojuma atstājēja meita) 2008.gada 27.augustā izsniegta mantojuma apliecība par mantojuma pieņemšanu un apstiprināšanu mantojuma tiesībās uz mantojumu pēc likuma uz visu mirušā V.P. (tēvs) atstāto mantojumu. U.P. (mantojuma atstājēja dēls) 2009.gada 14.maijā cēlis tiesā prasību pret L.G., lūgdams atzīt par spēkā neesošu 2008.gada 27.augustā izsniegto mantojuma apliecību, atzīt viņam īpašuma tiesības uz ½ domājamo daļu no nekustamā īpašuma, kā arī uz ½ domājamo daļu no tēva V.P. atstātā mantojuma.⁹⁰

Pēc tēva nāves U.P. un L.G. iesnieguši Jūrmalas pilsētas tiesā pieteikumu par apstiprināšanos mantojuma tiesībās. Sakarā ar to laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” 2000.gada 7.aprīlī publicēts attiecīgs sludinājums ar aicinājumu ieinteresētām personām pieteikties uz mirušā V.P. atstāto mantojumu viena mēneša laikā pēc publikācijas. Jūrmalas pilsētas tiesa 2002.gada 18.jūnijā pieteikumu atstāja bez izskatīšanas, jo pieteicēji atkārtoti neieradās uz tiesas sēdi. Šo lēmumu prasītājs nepārsūdzēja, jo atradās komandējumā ārpus Latvijas. Mantojumu U.P. faktiski ir pieņēmis, jo vasarās dzīvoja nekustamajā īpašumā, kuru turpināja lietot un apsaimniekot arī pēc tēva nāves. Lai gan Civillikuma 691.panta vārdiskais formulējums nesniedz skaidrojumu, kas tieši saprotams ar jēdzienu „darbību, kuru attiecīgos apstākļos var iztulkot (..)”, un tādēļ katrā konkrētā dzīves gadījumā šā jēdziena saturs atkarībā no konstatētajiem faktiskajiem apstākļiem var būt atšķirīgs, Augstākās tiesas Civillietu departaments, uzskata, ka situācijā, kad lietas iztiesāšanas gaitā nodibinātas tādas mantot aicinātā darbības, kuras viņš nebūtu izdarījis, ja nevēlētos mantojumu pieņemt, ir pietiekams pamats tās kvalificēt kā klusējot izteiktu gribas pieņemt mantojumu izpaudumu.⁹¹

Līdz ar to secināms, ka, ja mantinieks spēj pierādīt faktu, ka mantojumu faktiski valdījis, (lietojis) situācijās, kad rodas strīds saistībā par mantinieka gribas izteikumu noteiktā termiņā, mantinieka gribas izteikums saskaņā ar Civillikuma 691.panta jēgu, proti, mantojuma pieņemšanu klusējot, vienmēr tiks uzskatīts par darbību, kas liecina par mantinieka gribas izpaudumu uz mantojuma pieņemšanu.

⁸⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.marta spriedums lietā Nr. SKC-115/2014.1.lpp. Pieejams:http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2014. [aplūkots 2019.gada 18.martā].

⁹⁰ Ibid. 1.lpp. [aplūkots 2019.gada 18.martā].

⁹¹ Ibid. 4.lpp. [aplūkots 2019.gada 18.martā].

Pastāvot iespējai mantojumu pieņemt klusējot - nenosakot, klusēšanas iespējamās pieļaujamos, galīgos termiņus, izveidojas situācija, ka mantojuma tiesībās nostiprinājušies mantinieki nekad nevar būt droši, ka nākotnē neuzradīsies mantinieks, kurš mantojumu būs pieņēmis arī klusējot. Pastāvot šādai situācijai, mantinieks, kas ir nostiprinājis mantojuma tiesības saskaņā ar likumu, ir neaizsargāts pret klusējot notikušu mantojuma pieņemšanu.

Latvijas Republikas Satversmes 1.pants noteic, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.⁹² “No šajā pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet valsts pienākums savā darbībā ievērot virkni tiesiskas valsts pamatprincipu arī tiesiskās paļāvības principus”⁹³ Satversmes tiesa savā judikatūrā ir atklājusi Latvijas Republikas Satversmes 1.panta izrietošā tiesiskās paļāvības principa izpratnes, tostarp, personas tiesisko paļāvību uz jau iegūtu tiesību saglabāšanu. Norādot, ka, tiesiskās paļāvības princips citastarp prasa aizsargāt paļāvību, kas personai radusies uz noteiktu tās tiesību saglabāšanu [...].⁹⁴

No iepriekš minētā izriet, ka situācijās, ja mantojums ir atradies mantinieka faktiskā valdījumā un mantinieks var to pierādīt, jebkurā brīdī, arī pēc Civillikuma 693.panta trešajā daļā noteiktā viena gada termiņa, mantinieks var ierasties pie zvērināta notāra un iesniegt mantošanas iesniegumu. Līdz ar to secināms, ka pastāvot iespējai mantojumu pieņemt klusējot nenosakot, klusēšanas iespējamās pieļaujamos, galīgos termiņus ir neaizsargāti tie mantinieki, kas savas mantojuma tiesības ir jau nostiprinājuši.

Notariālajā procesā faktu, ka mantojums atradās mantinieka faktiskā valdījumā, apliecina pats mantinieks mantošanas iesniegumā, kam ar likumu ir noteikta obligāta notariālā akta forma. Apliecinot mantošanas iesniegumu, zvērināts notārs brīdina mantinieku par kriminālatbildību, kas viņam var iestāties saskaņā ar Krimināllikuma 300.panta pirmo daļu, kas noteic, ka par apzināti nepatiesas liecības, atzinuma, tulkojuma, paskaidrojuma vai pieteikuma sniegšanu pirmstiesas kriminālprocesā, tiesā, notāram vai tiesu izpildītājam, ja to izdarījusi persona, kura brīdināta par kriminālatbildību par apzināti nepatiesas liecības, atzinuma, tulkojuma, paskaidrojuma vai pieteikuma sniegšanu, - soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu⁹⁵, tomēr zvērināta notāra pienākums nav pārbaudīt iesniegumā minēto faktu pamatotību un atbilstību īstenībai. Zvērināts notārs,

⁹² Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993.gada 1.jūlijs, Nr.43.

⁹³ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 26.septembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01. 27.lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2009-08-01_Spriedums.pdf [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

⁹⁴ 2015.gada 13.maija Satversmes tiesas tiesnešu Kusiņa G, Osipovas S. un Ziemeles I. atsevišķās domas lietā Nr. lietā Nr. 2014-31-01. 4.lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-31-01_Atseviskas_domas.pdf [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

⁹⁵ Krimināllikums: Latvijas Republikas Likums, Latvijas Vēstnesis. 1998.gada 8.jūlijs, Nr.199/200.

atšķirībā no tiesas, nevis konstatē juridisko faktu par mantojuma atrašanos vai neatrašanos mantinieka faktiskā valdījumā, bet nostiprina šo mantinieka apgalvojumu notariālā akta formā.⁹⁶

Mantojuma atklāšanos zvērināts notārs izsludina pēc ieinteresēto personu lūguma vai atsevišķās situācijās pēc sava ieskata (Notariāta likuma 293.pants).

Saskaņā ar Notariāta likuma 297.pantu sludinājumā zvērināts notārs uzaicina pieteikties visus tos, kuriem kā mantiniekiem, kreditoriem vai kā citādi ir kādas tiesības uz mantojumu. Tāpēc situācijās, kad zvērināts notārs nav izsludinājis mantojuma atklāšanos oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", kuru faktiskā valdījumā atrodas mantojums saskaņā ar Notariāta likumu un Ministru kabineta noteikumiem Nr.618 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu" var uzsākt kārtot mantojuma lietu jebkurā brīdī, arī pēc Civillikuma 694.pantā noteiktā termiņa, klusēšana nav atzīstama ne par piekrišanu, ne par noliegšanu, izņemot to gadījumu, kad likums tieši prasa pārtraukt klusēšanu, lai to neatzītu par piekrišanu (Civillikuma 1430.pants). Šobrīd mantiniekiem, kuru faktiskā valdījumā atrodas mantojums, likums nenoteic pienākumu pārtraukt klusēšanu un nokārtot mantojuma lietu.

Ievērojot iepriekš minēto, secināms, ka šobrīd ne materiālās, ne procesuālās normas nenoteic faktiskā valdījuma ierobežojumus, proti, cik ilgi klusējošie mantinieki var klusēt. Viennozīmīgi ir saskatāms tas, ja mantojums atrodas mantinieka faktiskā valdījumā (Civillikuma 694.pants), tad mantiniekam Civillikuma 693.pantā minētie termiņi, kā arī zvērināta notāra uz mantojumu izsludinātē pieteikšanās termiņi nav saistoši, jebkurā situācijā, ja mantinieks spēj pierādīt, ka mantojums visu laiku ir atradies mantinieka faktiskā valdījumā, tad saskaņā ar Civillikuma 691.panta prezumpciju, tiks uzskatīts, ka mantojums tika pieņemts klusējot. Savukārt tie mantinieki, kas mantojumu ir pieņēmuši, neizsludinot mantojuma atklāšanos oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", un nostiprinājuši savas mantojuma tiesības, zaudē savas esošās tiesības.

Lai nākotnē būtu skaidra un nepārprotama izpratne par mantojuma pieņemšanu, situācijās, kad mantojums tiek pieņemts klusējot, autore piedāvā sašaurināt Civillikuma 694.panta tvērumu, izsakot to šādā redakcijā: "Ja tajā laikā, kad aicina mantot, mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā (Civillikuma 692. panta. 2. daļa.), vai ja šādu valdījumu viņš iegūst vēlāk, aicinātais savas mantojuma tiesības ir pieteicis līdz Civillikuma 693.panta trešajā daļā norādītajam termiņa notecējumam, atzīstams, ka viņš to ir pieņēmis. Ja mantot

⁹⁶ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 17.lpp. [aplūkots 2019.gada 23.martā].

aicinātais Civillikuma 693.panta trešās daļas noteiktajā termiņā nav devis par mantojuma pieņemšanu noteiktu atsaukumi, tad atzīstams, ka viņš to ir atraidījis.” Bet, ja mantot aicinātais, kura faktiskā valdījumā mantojums neatrodas, palaiž garām Civillikuma 693.pantā pirmajā un otrajā daļā nolikto termiņu, noteikti neizsakot savu gribu, tad atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis.

Ņemot vērā to, ka Notariāta likuma 297.pantā ietvertais zvērināta notāra uzaicinājums attiecas uz visām personām, kam ir tiesības uz mantojumu (“Gan tad, ja mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā, gan arī tad, ja mantojums neatrodas mantot aicinātā faktiskā valdījumā, ir nepieciešams pārtraukt klusēšanu ar noteiktu atsaukumi, noteikti izsakot savu gribu”⁹⁷) autores ieskatā situācijās, kad ir uzsākta mantojuma lieta, zvērinātam notāram būtu nepieciešams uzlikt par pienākumu publicēt sludinājumu oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”, nosakot termiņu, kura laikā visiem mantiniekiem ir jāizsaka sava griba. Savukārt izbeidzoties zvērināta notāra oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis” noteiktajam termiņam, mantinieks, kurš nav izteicis savu gribu, zaudē savas mantošanas tiesības.

Lai būtu iespējams sasniegt iepriekš minēto, autore piedāvā mantojuma lietas uzsākšanas gadījumā, normatīvajos aktos nostiprināt zvērināta notāra veiktā publiskā uzaicinājuma saistošo spēku attiecināmību, nevērtējot faktu kādā formā (mutvārdos, rakstveidā vai klusējot) tika izteikta griba pieņemt mantojumu, tāpēc autores ieskatā būtu veicami šādi grozījumi:

- 1) izteikt Notariāta likuma 293.pantu šādā redakcijā: “Mantojuma atklāšanos zvērināts notārs izsludina visos gadījumos, kad ir uzsākta mantojuma lieta”;
- 2) svītrot Notariāta likuma 277.pantu;
- 3) svītrot Notariāta likuma 301.pantu;
- 4) svītrot Notariāta likuma 302.pantu;
- 5) svītrot Notariāta likuma 304.pantu;
- 6) izteikt Notariāta likuma 305.pantu šādā redakcijā: “zvērināts notārs oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" izsludinot mantojuma atklāšanos, aicina visus mantiniekus, nosakot termiņu atbilstoši šā likuma 297.pantam, paziņot, vai viņi vēlas mantojumu pieņemt vai to atraidīt (Civillikuma 697. un 698.pants) un paziņo par to zināmajiem mantiniekiem, un Latvijas Zvērinātu notāru padomei iekļaušanai mantojumu reģistrā”.

⁹⁷ Gencs Z. Mantošana. 2002, 26.lpp.

- 7) izteikt Notariāta likuma 313.pantu šādā redakcijā: Pēc iesnieguma saņemšanas zvērināts notārs izsludina mantojuma atklāšanos.
- 8) svītrot Ministru kabineta noteikumu Nr.618 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu" 92.punktu.

Veicot šos grozījumus, autore apzinās, ka, izsvītrojot normu, kurā ir atsauce uz citu normu, būtu nepieciešams rediģēt saistītās normas, tomēr, ņemot vērā, ka bakalaura darba apjoms to nepieļauj šajā darbā tas netiek darīts.

Profesors Vladimirs Bukovskis ir norādījis, ka publiska uzaicinājuma raksturīgā īpatnība ir tā, ka šāds uzaicinājums parasti saistīts ar preklūziju – sevišķu nosacījumu, ka ieinteresētās personas, kas uzaicinājumā noteiktā laikā nepieteiks savas tiesības un pretenzijas, pēc uzaicinājuma termiņa notecēšanas zaudēs šīs tiesības un iespēju celt strīdus un ierunas.⁹⁸

Arī Civillikuma 705.panta otrā daļa noteic, ka *uzaicinājumā* (sludinājumā par mantojuma atklāšanos) norādītajā termiņā nepieteiktās kreditoru pretenzijas dzēš, izdodot mantojuma apliecību vai Eiropas mantošanas apliecību vai taisot aktu par mantojuma lietas izbeigšanu. Līdz ar to secināms, ka normatīvo aktu regulējums attiecībā uz tiem mantiniekiem, kuru faktiskā valdījumā atrodas mantojums, nevar būt labvēlīgāks par kreditoriem.

Sašaurinot Civillikuma 694.panta tvērumu un izsakot Notariāta likuma 293.pantu iepriekš minētajā redakcijā, brīdī, kad zvērināts notārs izsludinās mantojuma atklāšanos oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis", visiem mantiniekiem būs pienākums izteikt savu gribu mantojumu pieņemt vai atraidīt zvērināta notāra noteiktajā termiņā, līdz ar to tiks izslēgta iespēja atjaunot Civillikuma 293.panta otrajā un trešajā daļā minētos termiņus. Jāteic, ar šo grozījumu palīdzību tiks ieviesta skaidrība tikai tajos gadījumos, kad mantojuma lieta ir uzsākta.

Mantojuma pieņemšanu klusējot ir nevēlama mantojuma pieņemšanas forma, jo vairo neskaidrību trešajām personām. Taču jāteic, ka attiecīgās situācijās arī mantojuma pieņemšana klusējot ir atzīstama par pieņemamu, piemēram, situācijās, kad trešo personu iesaiste tiešā veidā nenotiek (piem., kad mantiniekam nevienam nav jāpierāda savas mantojuma tiesības ar stiprākiem līdzekļiem nekā tikai vienkārši ar mantoto lietu valdījumu).⁹⁹

⁹⁸ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 14.lpp. [aplūkots 2019.gada 17.aprīlī].

⁹⁹ Ibid. 52.lpp. [aplūkots 2019.gada 19.martā].

Kā, minēts tiesību doktrīnā, “*var izveidoties un pastāvēt tādi apstākļi, kuri raksturīgi tikai konkrētajam dzīves gadījumam*”, kad viena un tā pati darbība vienā gadījumā var tikt vērtēta kā mantojuma pieņemšana, bet citā gadījumā nē, un “šādi apstākļi katrā gadījumā ir jāvērtē tiesai”¹⁰⁰ Tāpēc, tikai trešo personu interesēs ir iegūt leģitimāciju pret jebkurām valsts iestādēm, proti, pirms, stājoties darījumu attiecībās ar iespējamo mantinieci, pārliecināties vai mantojuma tiesības ir nostiprinātas likumā noteiktajā kārtībā. Situācijās, kad trešās personas paļaujas uz mantinieka mutvārdos paustām ziņām par mantojuma pieņemšanu klusējot (ar nolūku stāties darījumu attiecībās, kura priekšmets ietilps mantojuma masā), nepārbaudot mantinieka tiesības uz mantojuma leģitimitāti, paši uzņemas atbildību par nākotnē sagaidāmajām sekām.

Civillikuma 697.pants noteic, ka, ja mantojuma atstājēja kreditori vai legātāri prasa, lai mantot aicinātais izteic savu gribu par mantojuma pieņemšanu, tad viņam tā jāizteic notāra noliktā uzaicinājuma termiņā; ja līdz šā termiņa notecējumam viņš mantojumu neatraida, tad atzīstams, ka viņš to pieņēmis. Minētā panta mērķis ir aizsargāt kreditoru un legātāru intereses. Praksē no minētā panta konteksta tiek saprasts, ka mantinieks gribu pieņemt mantojumu ir izteicis klusējot, lai gan no Civillikuma 691.panta izriet, ka griba pieņemt mantojumu ir jāizteic ar tādu darbību, kuru attiecīgos apstākļos var iztulkot vienīgi tā, ka zināma persona atzīst sevi par mantinieku.

Civillikuma 697.pants ir imperatīva norma, kas noteic to, ka, ja mantinieks notāra noliktajā termiņā mantojumu neatraida tad uzskatām, ka mantojums ir pieņemts. Tomēr “Uz likuma pamata izdarīta prezumpcija nekad līdz galam nevar nodrošināt to, ka aiz klusēšanas patiesi slēpjas mantot aicināta griba pieņemt mantojumu”.¹⁰¹ Profesors Vasilijš Sinaiskis ir norādījis, ka, “jautājums par mantojuma pieņemšanu atkarājas no tās personas gribas, kas aicināta pie mantojuma, un priekš iestāšanās mantošanas tiesībās ir nepieciešami divi nosacījumi: 1) aicinājums mantot, t.i., iespēja kļūt par zināmas personas mantinieku un 2) aicinātā gribas izteikums, t.i. lai aicinātais izteiktu, ka viņš grib pieņemt mantojumu.”¹⁰²

Civillikuma 697.pants tiek piemērots tajos gadījumos, kad mantojuma lietu uzsāk mantojuma atstājēja kreditori vai legātāri. Zvērinātam notāram saņemot mantošanas iesniegumu no legatāra, vai kreditora ir svarīgi konstatēt iesnieguma saturu, jo “Ja kreditors/legatārs būs lūdzis tikai izsludināt mantojuma atklāšanos, tad gadījumā, ja mantinieks

¹⁰⁰ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 51.lpp. [aplūkots 2019.gada 17.aprīlī].

¹⁰¹ Ibid. 32.lpp. [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

¹⁰² Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: 1933. Atkārtoti izdota 2015.gadā Jelgavas tipogrāfijā, 709.- 710. lpp.

uzaicinājumā noteiktajā termiņā nepieteiksies, būs atzīstams, ka viņš mantojumu ir atraidījis (zvērināts notārs taisīs aktu par mantojuma lietas izbeigšanu – Notariāta likuma 306.pants). Savukārt gadījumā, ja kreditors/ legatārs būs lūdzis zvērinātu notāru uzaicināt mantiniekus Civillikuma 697.panta izpratnē, mantinieka klusēšana tiks uzskatīta par viņa piekrišanu pieņemt mantojumu.”¹⁰³

Savukārt Civillikuma 698.pants noteic, ka tāpat notārs noliek termiņu mantot aicinātam arī tad, kad tās personas, kurām tieši pēc viņa ir tiesība uz mantojumu, kā piemēram, substitūts vai pēcmantinieks, prasa, lai viņš izteic savu gribu. Bet ja šādā gadījumā mantot aicinātais līdz šā termiņa notecējumam savu gribu neizteic, tad atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis. “Civillikuma 698.pants ir vērsts uz to personu interešu aizsardzību, kurām ir tiesības mantot tieši pēc mantot aicinātā. Attiecīgi šo personu interesēs ir pretējais – atzīt, ka mantinieks, kurš ir mantot aicināts pirms viņiem, mantojumu ir atraidījis, tādējādi dodot iespēju pēdējiem mantojumu iegūt.”¹⁰⁴ Līdz ar to secināms, ka, lai mantojumu pieņemtu, mantot aicinātajam nepieciešams izteikt gribu par mantojuma pieņemšanu, pretējā gadījumā uzskatāms, ka mantojumus ir atraidīts.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka Civillikuma 697., un 698 panta prezumpcijas, paredz atšķirīgas tiesiskās sekas, tomēr, ja mantošanas iesniegumu iesniegtu abos pantos minētie subjekti, atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” 98.punktam, kas noteic, ka, ja iesniegumu par mantinieku uzaicināšanu iesniegušas gan Civillikuma 697.pantā noteiktās personas, gan Civillikuma 698.pantā noteiktās personas, bet mantot aicinātais noteiktā termiņā savu gribu neizsaka, uzskata, ka mantojums ir atraidīts, piemērojama būtu Civillikuma 698.panta norma. Šāds regulējums skaidrojams ar to, ka pieņemot mantojumu substitūts vai pēcmantinieks neapdraud kreditoru intereses.

3.3. Inventāra tiesība

Saskaņā ar Civillikuma regulējumu, pieņemot mantojumu uz mantinieku pāriet visas mantojuma atstājēja tiesības un saistības. Dzīvē var pastāvēt situācijas, kad mantojuma atstājēja parādi pārsniedz mantojuma vērtību, tāpēc šāda situācija var atturēt mantinieku no mantojuma pieņemšanas. Atbilstoši Civillikuma 707.panta jēgai mantiniekam ir pienākums

¹⁰³ Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 38.,39.lpp. [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

¹⁰⁴ Ibid.34.lpp. [aplūkots 2019.gada 12.maijā].

atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem, taču, ja atstātie parādi pārsniedz mantojuma vērtību, mantinieks atbild ar savu personīgo mantu. Lai pasargātu mantinieku no situācijām, kad mantojums tiek pieņemts nezinot tā sastāvu, likumdevējs ir noteicis, ka mantot aicinātam ir tiesība, iekams viņš izteic savu gribu par mantojuma pieņemšanu, pārliecināties par tā sastāvu (Civillikuma 696.pants). Mantojuma sastāvu iespējams uzzināt, tikai izlietojot inventāra tiesību.

Civillikuma regulējumā nav tieši atspoguļota inventāra tiesības definīcija, taču no likuma izriet, ka inventāra tiesība mantiniekam ļauj pieņemt mantojumu pilnā sastāvā, tajā pašā laikā, nosakot mantinieka atbildības sliekšni tikai mantojuma vērtības apmērā.

“Jau Justiāna m.ē. 531.gadā atļāva mantojumu pieņemt pēc inventāra saraksta (*beneficium inventarii*) un mantinieks atbildēja kreditoriem pēc saraksta pieņemtā mantojuma apmērā (*intra vires hereditatis* – mantojuma iespēju robežās). Šis tiesību institūts tika pārņemts V.C.L. un noteikumi par inventāra tiesībām pastāvēja Rietumlatvijā arī līdz Civillikuma pieņemšanai”,¹⁰⁵

Profesors Vladimirs Bukovskis 1933.gada izdevumā “Civīlprocesa mācību grāmata” norādīja, ka “Latvijas rietumdaļā ir iespējams pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām (*beneficium inventarii*), kas dod mantiniekam tiesību iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu”,¹⁰⁶ vēršot uzmanību uz Baltijas Vietējo likumu kopojuma 2633.pantu, kas paredzēja, ka, “pie mantojuma aicinātam ir tiesība, pirms savas gribas izteikšanas par mantojuma pieņemšanu, pārliecināties par tā sastāvu”,¹⁰⁷ saistību ar minētā likuma 2652.panta pirmo daļu, kas noteica, “mantiniekam, kas grib izlietot inventārā tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par to, ka viņam mantojums piekritis, jāgādā par inventārā sastādīšanu caur attiecīgo tiesu un par mantojuma atstājēja kreditoru uzaicināšanu. Pie plašiem un sarežģītiem mantojumiem tiesa uz mantinieku lūgumu var šo termiņu pagarināt, bet ne ilgāk par uzaicinājumā noteikto laiku.”¹⁰⁸ Abas minētās Baltijas Vietējo likumu kopojuma normas tika pārņemtas 1937.gada Civillikumā, ietverot tās Civillikuma 696., un 709.pantos. Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka jau mūsu senči pazina inventāra tiesības institūtu un zināja, ka inventāra saraksts kalpo, kā instruments iepazīt mantojuma masu, nosakot mantinieka atbildības sliekšni tikai mantojuma vērtības apmērā.

¹⁰⁵ R.Krauze., Gencs Z. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382. – 840. pants). Mans Īpašums. 1997, 272. lpp.

¹⁰⁶ Bukovskis V. Civīlprocesa mācību grāmata. Rīga: autora izdevums. 1933., 725.lpp.

¹⁰⁷ Vietējo Civillikumu Kopojums: Valters un Rapa; Rīga; 1928., 187.lpp. Pieejams: <https://e-gramatas.com/2015/10/12/autoru-kolektivs-vietejo-civillikumu-kopojums-iii-dala-1928-g/>;

¹⁰⁸ Vietējo Civillikumu Kopojums. 1928, 189.lpp.

Tāpat arī tiesību zinātnieks Zigmands Gencs ir norādījis, ka, ar inventāra tiesību saprot mantinieka tiesību, pirms mantojuma saņemšanas iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu (Civillikuma 696.pants), sastādot atstatā mantojuma inventāru likumā noteiktā laikā (Civillikuma 708.pants).¹⁰⁹ Savukārt nedaudz vēlāk citā publikācijā Zigmands Gencs, skaidrojot 696.panta jēgu, ir norādījis, ka “Civillikums paredz mantot aicinātajam tiesību (bet ne pienākumu) pirms attieksmes izteikšanas par mantojuma pieņemšanu pārliecināties par mantojuma sastāvu un vērtību.”¹¹⁰ Apsteidzot šajā nodaļā turpmāk izklāstīto, secināms, ka atbilstoši Civillikuma 696.pantam mantot aicinātajam sava griba par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu būtu jāizteic tikai pēc inventāra tiesības izlietošanas, proti, tikai tad kad ir zināms mantojuma sastāvs, proti, saņemts inventāra saraksts. Tomēr šobrīd no Civillikuma 711.panta prezumpcijas izriet, ka, ja mantinieks izlieto inventāra tiesību, tad secināms, ka ar šo darbību mantojumu viņš ir pieņēmis. Autores ieskatā Civillikuma 711.pants ir pretrunā ar Civillikuma 696.pantu, jo, tikai no tādas darbības, kā, piesakoties izlietot inventāra tiesību, bez inventāra saraksta apskates nevar tikt secināta mantinieka griba.

Tāpat arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2018.gada 15.marta lēmumā ir atzinis, ka “inventāra tiesību var izmantot tikai mantinieks, mantojumu pieņemot”¹¹¹ Līdz ar to secināms, ka mantot aicinātajam, izlietojot inventāra tiesību, tiek liegts pēc mantojuma sastāva noskaidrošanas (Civillikuma 696.pants) mantojumu atraidīt. Lai gan atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” 89.punkta pirmajam teikumam, ja mantinieks pirms gribas izteikšanas par mantojuma pieņemšanu vēlas iepazīties ar mantojuma sastāvu, mantojuma lietu uzsāk, pamatojoties uz mantinieka iesniegumu par izsludināšanu vai uz kādu citu Notariāta likuma 251.pantā minēto mantošanas iesniegumu.

Jau pirmskara Latvijas juridiskajā literatūrā, tostarp miertiesneša R.Mitana doto Civillikuma 708.panta analizē, konstatējams, ka ar inventāra tiesību tika saprastas “mantinieka tiesības pirms mantojuma pieņemšanas iepazīties ar mantojuma sastāvu, sastādot atstatā mantojuma inventāru”. Šādu pašu apgalvojumu ir izteicis arī prof. V.Bukovskis: “Latvijas rietumdaļā ir iespējams pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām (*benefecium inventarii*), kas dod mantiniekam tiesību iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu (..) Ja

¹⁰⁹ Gencs Z. Mantojumu kārtošana. 1996, 40.lpp.

¹¹⁰ R.Krauze., Gencs Z. 1997, 252. lpp.

¹¹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada 15.marta lēmums lietā Nr.SK-602/2018. 5.Lpp. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>. [aplūkots 2019.gada 19.aprīlī].

mantinieki pēc šādas iepazīšanās mantojumu pieņem, tad tie atbild par visiem mantojuma devēja parādiem”¹¹²

Civillikuma 709.pants noteic, ka mantiniekam, kas grib izlietot inventāra tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par mantojuma atklāšanos jāgriežas pie notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru tiesu izpildītājam pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos — bāriņtiesai. Ja mantojums ir plašs un sarežģīts un inventāra sastādīšanai vajadzīgs lielāks termiņš, notārs pēc mantinieku lūguma var šo termiņu pagarināt, bet ne ilgāk par vienu gadu. Minētā panta regulējums norāda uz to, ka inventāra tiesības izmantošanai nepieciešami šādi soļi, kas vispārējā gadījumā izvedami minētajā 2 mēnešu laikā: a) mantinieka vēršanās pie zvērināta notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru, b) inventāra saraksta sastādīšana, c) inventāra saraksta iesniegšana zvērinātam notāram ar lūgumu izdarīt uzaicinājumu un apstiprināt mantojuma tiesībās ar inventāra tiesību (mantojuma lietas uzsākšana).¹¹³

Ja mantinieks vēlas izlietot inventāra tiesību, tad saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” 89.punkta otro teikumu, mantošanas iesniegumā jāietver lūgums, lai zvērināts notārs uzdod tiesu izpildītājam vai bāriņtiesai sastādīt inventāra sarakstu. “Ņemot vērā, ka katrs mantinieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem atbilstoši savai mantojuma daļai (Civillikuma 718.pants), katram mantiniekam atsevišķi jālūdz piešķirt inventāra tiesību un attiecīgi jārīkojas, ja negrib saistības pildīt no savas mantas, bet tikai mantotās daļas apmērā. Paša mantinieka sastādītam mantojamās mantas sarakstam, nav tiesiskas nozīmes inventāra tiesības realizēšanā”¹¹⁴ Secināms, ka inventāra sarakstu nepieciešams lūgt sagatavot atbilstoši normatīvo aktu prasībām, paša mantinieka sagatavotam inventāra sarakstam nav tiesiskas nozīmes, līdz ar to mantošanas procedūra, izmantojot inventāra tiesību, neatbrīvos mantinieku no mantojuma atstājēja parādiem ar sava paša mantu. Nokavējot Civillikuma 709.pantā noteikto divu mēnešu pieteikšanās termiņu, izlietot inventāra tiesību, tiesības izmantot inventāra tiesību zūd, jo, minētas termiņš ir uzskatāms par prekluzīvu termiņu.

Juridiskajā literatūrā ir atzīts: „Prekluzīvs termiņš ir subjektīvo tiesību izbeidzošs termiņš, kas aprobežo attiecīgās tiesības pastāvēšanu laikā. Prekluzīvam termiņam pakļautā tiesība jau no tās izcelšanās brīža rodas tikai uz zināmu, aprobežotu laiku. Tāpēc gadījumā, ja

¹¹² Latvijas Zvērinātu notāru padome. 2017, 61.lpp. [aplūkots 2019.gada 19.aprīlī].

¹¹³ Ibid. 83.lpp. [aplūkots 2019.gada 18.martā].

¹¹⁴ R.Krauze., Gencs Z. 1997, 274. lpp.

šāda termiņa notecējuma laikā minētā tiesība netiek atbilstošā veidā izlietota, tā pati par sevi izbeidzas ar prekluzīva termiņa notecējumu”.¹¹⁵

Ja mantojums tiek pieņemts uz inventāra tiesības pamata, mantojuma atklāšanās izsludināšana ir obligāta (Notariāta likuma 74.panta otrais teikums), taču, kā tas izriet no minētā likuma 75.panta kopsakarā ar 297.pantu, tad sludinājumā zvērināts notārs uzaicina pieteikties visus tos, kuriem kā mantiniekiem, kreditoriem vai kā citādi ir kādas tiesības uz mantojumu, uzaicinājuma termiņu, ja likumā nav noteikts citādi, zvērināts notārs nosaka pēc saviem pēc ieskatiem. Taču, tas nedrīkst būt īsāks par trim mēnešiem no uzaicinājuma publicēšanas dienas oficiālajā izdevumā “Latvijas Vēstnesis”.

No iepriekš minētā secināms, ka, izmantojot inventāra tiesību, mantinieks var apzināt tikai mantojuma aktīvus, nevis pasīvus. Jo, kā tas izriet no Notariāta likuma 297.panta, tad uzaicinājuma (sludinājumā par mantojuma atklāšanos) minimālais termiņš, ko zvērināts notārs var noteikt, ir tikai trīs mēneši.

Šāda situācija rodas, jo, kreditoriem vai visiem tiem kam ir kādas tiesības uz mantojumu, tiek dots ilgāks termiņš pieteikt savas kreditoru pretenzijas nekā mantot aicinātajam izlietot inventāra tiesību. Kaut arī no Civillikuma 711.panta izriet, ka mantinieks, kas pieņēmis mantojumu ar inventāra tiesību, atbild par mantojuma atstājēja parādiem un citiem prasījumiem pret to tikai mantojuma apmērā, [...]. Uzskatāms, ka mantot aicinātā tiesības tiek ierobežotas, jo neatbilst Civillikuma 696.panta būtībai, proti, mantot aicinātam ir tiesība, iekam viņš izteic savu gribu par mantojuma pieņemšanu, pārlicināties par tā sastāvu. Lai gan jau pirmskara tiesību juridiskajā literatūrā tika norādīts, kā arī tiesību zinātnieks Zigmants Gencs ir norādījis, ka “pēc parāda lieluma noskaidrošanas mantinieks var izlemt vai nu atraidīt mantojumu vai arī pieņemt ar vai bez inventāra tiesību”¹¹⁶, tomēr pašreiz Civillikuma regulējums neregulē jautājumu par mantojuma atraidīšanu pēc inventāra tiesību izlietošanas.

Tāpēc autores ieskatā būtu nepieciešams nošķirt mantot aicinātā lūguma izteikšanas termiņu no inventāra saraksta sagatavošanas termiņa, nosakot, ka uzaicinājumā (sludinājumā par mantojuma atklāšanos) zvērināta notāra noteiktais termiņš ir īsāks, nekā inventāra saraksta sagatavošanas termiņš.

Līdz ar to likumos būtu nepieciešams veikt šādus grozījumus:

¹¹⁵ Juridiskās koledžas zinātniskie raksti. 2016.- Rīga: Juridiskā koledža, 2016. 114.lpp. Pieejams: http://www.jk.lv/dokumenti/konferences/2016/JK_ZR_2016.pdf [aplūkots 2019.gada 19.aprīlī].

¹¹⁶ Gencs Z. Mantošana. 279.lpp.

- 1) papildināt Civillikuma 709.panta pirmo daļu izsakot to šādā redakcijā: “Mantot aicinātajam, kas grib izlietot inventāra tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par mantojuma atklāšanos jāgriežas pie zvērināta notāra un jāizteic griba izlietot inventāra tiesību. Saņemot lūgumu par inventāra saraksta sagatavošanu, zvērināts notārs uzdod sagatavot inventāra sarakstu tiesu izpildītājam pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos — bāriņtiesai, nosakot termiņu inventāra saraksta sagatavošanai, kas nav īsāks par uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants) norādīto termiņu.”
- 2) Izteikt Civillikuma 709.panta otro daļu šādā redakcijā: “Saņemot iesniegumu par inventāra saraksta sagatavošanu, zvērināts notārs izvērtē vai uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants) noteiktais termiņš ir pietiekams, lai tiesu izpildītājs pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos — bāriņtiesa, varētu sagatavot pieprasīto inventāra sarakstu. Zvērināts notārs konstatējot, ka inventāra saraksta sagatavošanai un Civillikuma 696.pantā noteikto tiesību izlietošanai nepieciešams ilgāks laiks, nekā tas ir ticis noteikts uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants), pagarina Civillikuma 693.panta otrajā daļā noteikto uzaicinājuma termiņu.”
- 3) papildināt Civillikuma 709.pantu ar trešo daļu, izsakot to šādā redakcijā: “Viena mēneša laikā pēc inventāra saraksta saņemšanas, mantot aicinātajam jāizteic griba pieņemt vai atraidīt sev piekritušo mantojumu. Atsauksmes nesniegšanas gadījumā uzskatāms, ka mantojums atraidīts.”
- 4) papildināt Notariāta likuma 252.punktu ar otro daļu, izsakot to šādā redakcijā: “Lūgumu par inventāra saraksta sagatavošanu iesniedz zvērinātam notāram, kas praktizē tajā apgabaltiesas darbības teritorijā, kur bija mantojuma atstājēja pēdējā deklarētā dzīvesvieta, bet, ja tā nav zināma, — pēc mantojamās mantas vai tās galvenās daļas atrašanās vietas.”
- 5) papildināt Notariāta likuma XXII nodaļu Mantojuma lietu vešanas vispārīgie noteikumi ar jaunu pantu, izsakot to šādā redakcijā: “Iesniegumu par inventāra tiesības izlietošanu var iesniegt divu mēnešu laikā no dienas, kad mantot aicinātajam kļuvis zināms par mantojuma atklāšanos. Lūgums par inventāra saraksta sagatavošanu iesniedzams zvērinātam notāram divu mēnešu laikā no dienas, kad ir izteikta griba par inventāra tiesību izlietošanu. Neiesniedzot lūgumu par inventāra saraksta sagatavošanu noteiktajā divu mēnešu termiņā, inventāra tiesība zūd.”

6) svītrot Notariāta likuma 307.pantu.

Ieviešot šādas likuma izmaiņas, turpmāk mantot aicinātajam ļautu netraucēti izlietot Civillikuma 696.pantā noteiktās tiesības.

Lai gan katram mantniekam ir dota brīva izvēle izlietot inventāra tiesību vai nē, jāteic, ka likumdevējs ir noteicis arī izņēmuma gadījumus, kad mantojumu drīkst pieņemt tikai ar inventāra tiesību. Izņēmuma gadījumi ir aizbildņi, aizgādņi un citi mantnieka vietnieki, kas pieņem viņam pienākošos mantojumu arvien tikai ar inventāra tiesību (Civillikuma 708.gada otrais teikums). Šāds regulējums noteikts, lai “aizsargātu aizbildnībā un aizgādībā esošo personu tiesības.”¹¹⁷ Likums nenoteic *expressis verbis* termiņu, cik ilgā laikā šīm personām ir jāpieņem mantojums.

Kā Zigmants Gencs savulaik ir norādījis, “Uz personām, kuras saskaņā ar likumu pieņem mantojumu tikai ar inventāra tiesību, pieteikuma iesniegšanas termiņš nav attiecināms.”¹¹⁸ Tāpēc varētu domāt, ka uz šīm personām attiecas mantošanas pieņemšanas vispārīgie noteikumi. Lai nākotnē tām personām, kuras mantojumu drīkst pieņemt tikai ar inventāra tiesību mantošanas regulējums būtu caurskatāmāks, autore piedāvā papildināt Civillikuma 693.panta pirmo daļu izsakot to šādā redakcijā: “Ja mantojuma pieņemšanai mantojuma atstājējs noteicis zināmu termiņu, tad ieceltam mantniekam, aizbildņiem, aizgādņiem un citiem mantnieka vietniekiem tas jāievēro.”

Autores ieskatā šādu grozījumu ieviešana turpmāk ļautu personām bez speciālām juridiskām zināšanām skaidri izprast, termiņu regulējumu, izņēmuma gadījumos, kad mantojumu drīkst pieņemt tikai ar inventāra tiesību.

¹¹⁷ Civillikuma 216.pants personas, kam vajadzīga aizsardzība, kā arī mantu, kas palikusi bez pārvaldītāja, uztic aizbildņu vai aizgādņu gādībai, kuriem minētās personas un manta jāpārstāv.

¹¹⁸ Gencs Z. Mantošana. 2002, 281.lpp.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Civillikuma regulējums paredz brīvu mantot aicinātā gribas izpausmi pieņemt vai atraidīt sev piekritušo mantojumu. Izņēmums ir tikai līgumiskais mantinieks, jo atraidīt mantojumu var tikai gadījumos, kad šo tiesību sev ir pielīdzis.
2. Civillikumā ir dota brīvas gribas izpausmes forma, kā mantot aicinātais vēlas pieteikties uz mantojumu, mutvārdos, rakstveidā, vai klusējot, tomēr, kamēr šis izteikums netiks ietērpts notariālā akta formā, tam nebūs juridiska spēka notariālajā procesā.
3. Aizsargāt mantinieku tiesības brīvi un nepiespiesti izlemt vai iestāties mirušā mantisko attiecību kopībā vai nē, precizējot Civillikuma 695.panta burtisko tulkojumu, paredzot tajā katram mantiniekam patstāvīgi izteikt gribu pieņemt vai atraidīt sev piekritušo mantojumu, aizstājot Civillikuma 695.pantā vārdus “mantiniekiem” ar vārdiem “katram mantiniekam”, kā arī vārdu “viņi” ar “viņš”.
4. Nostiprināt Civillikuma 694.pantā ietverto mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas prezumpciju, sašaurinot Civillikuma 694.panta tvērumu, izsakot to šādā redakcijā:

“Ja tajā laikā, kad aicina mantot, mantojums atrodas aicinātā faktiskā valdījumā (Civillikuma 692.panta. 2. daļa.), vai ja šādu valdījumu viņš iegūst vēlāk, aicinātais savas mantojuma tiesības ir pieteicis līdz Civillikuma 693.panta trešajā daļā norādītajam termiņa notecējumam, atzīstams, ka viņš to ir pieņēmis. Ja mantot aicinātais Civillikuma 693.panta trešās daļas noteiktajā termiņā nav devis par mantojuma pieņemšanu noteiktu atsauksmi, tad atzīstams, ka viņš to ir atraidījis. Bet ja mantot aicinātais, kura faktiskā valdījumā mantojums neatrodas, palaiž garām Civillikuma 693.pantā pirmajā un otrajā daļā nolikto termiņu, noteikti neizsakot savu gribu, tad atzīstams, ka viņš mantojumu atraidījis.”
5. Nostiprināt zvērināta notāra veiktā publiskā uzaicinājuma saistošo spēku attiecināmību, nevērtējot faktu kādā formā (mutvārdos, rakstveidā vai klusējot) tika izteikta griba pieņemt mantojumu, izsakot Notariāta likuma 293.pantu šādā redakcijā: Mantojuma atklāšanos zvērināts notārs izsludina visos gadījumos, kad ir uzsākta mantojuma lieta.
6. Nostiprināt Civillikuma 696.pantā mantot aicinātajam paredzēto tiesību pirms mantojuma pieņemšanas vai atraidīšanas pārliecināties par tā sastāvu, paplašinot

Civillikuma 709.panta tvērumu, nošķirot mantot aicinātā inventāra tiesību lūguma izteikšanas termiņu no inventāra saraksta sagatavošanas termiņa, kā arī paredzot pēc inventāra tiesības izlietošanas mantot aicinātajam, izlietot savas mantošanas tiesības. Lai sasniegtu minēto autore piedāvā veikt šādus grozījumus:

7.1. Papildināt Civillikuma 709.panta pirmo daļu izsakot to šādā redakcijā: “Mantot aicinātajam, kas grib izlietot inventāra tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par mantojuma atklāšanos jāgriežas pie zvērināta notāra un jāizteic griba izlietot inventāra tiesību. Saņemot lūgumu par inventāra saraksta sagatavošanu, zvērināts notārs uzdod sagatavot inventāra sarakstu tiesu izpildītājam pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos — bāriņtiesai, nosakot termiņu inventāra saraksta sagatavošanai, kas nav īsāks par uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants) norādīto termiņu”.

7.2. Izteikt Civillikuma 709.panta otro daļu šādā redakcijā: “Saņemot iesniegumu par inventāra saraksta sagatavošanu, zvērināts notārs izvērtē vai uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants) noteiktais termiņš ir pietiekams, lai tiesu izpildītājs pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos — bāriņtiesa, varētu sagatavot pieprasīto inventāra sarakstu. Zvērināts notārs konstatējot, ka inventāra saraksta sagatavošanai un Civillikuma 696.pantā noteikto tiesību izlietošanai nepieciešams ilgāks laiks, nekā tas ir ticis noteikts uzaicinājumā (Notariāta likuma 297.pants), pagarina Civillikuma 693.panta otrajā daļā noteikto uzaicinājuma termiņu.”

7.3. Papildināt Civillikuma 709.pantu ar jaunu daļu, izsakot to šādā redakcijā: “Viena mēneša laikā pēc inventāra saraksta saņemšanas, mantot aicinātajam jāizteic griba pieņemt vai atraidīt sev piekritušo mantojumu. Atsauksmes nesniegšanas gadījumā uzskatāms, ka mantojums atraidīts.”

7.4. Papildināt Notariāta likuma 252.punktu, izsakot to šādā redakcijā: “Mantošanas iesniegumu un iesniegumu par inventāra saraksta sagatavošanu iesniedz zvērinātam notāram, kas praktizē tajā apgabaltiesas darbības teritorijā, kur bija mantojuma atstājēja pēdējā deklarētā dzīvesvieta, bet, ja tā nav zināma, — pēc mantojamās mantas vai tās galvenās daļas atrašanās vietas.”

7.5. Papildināt Notariāta likuma XXII nodaļu Mantojuma lietu vešanas vispārīgie noteikumi ar jaunu pantu, izsakot to šādā redakcijā: “Iesniegumu par inventāra tiesības izlietošanu var iesniegt divu mēnešu laikā no dienas, kad mantot aicinātajam kļuvis

zināms par mantojuma atklāšanos. Lūgums par inventāra saraksta sagatavošanu iesniedzams zvērinātam notāram divu mēnešu laikā no dienas, kad ir izteikta griba par inventāra tiesību izlietošanu. Neiesniedzot lūgumu par inventāra saraksta sagatavošanu noteiktajā divu mēnešu termiņā, inventāra tiesība zūd.”

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS AVOTU SARAKSTS

Literatūra:

1. Balodis K. Labas ticības princips mūsdienu Latvijas civiltiesībās. Jurista vārds, 2002.gads. 3.decembris, Nr.24 (257). 2.,7.lpp. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc/68945-labas-ticibas-princips-musdienu-latvijas-civiltiesibas/> [aplūkots 2019.gada 12.maijā].
1. Birziņa L. Romiešu tiesības. Rīga - 1997.gads;
2. Briedis V. Mantojuma pieņemšana un mantojuma atraidīšana. Rīga: Rota, 1939;
3. Bukovskis V. Civīlprocesa mācību grāmata. Rīga: autora izdevums. 1933;
4. Bukovskis V. Civīlprocesa mācības grāmata. Rīga: 1933.gads. Atkārtoti izdota 2015.gadā Jelgavas tipogrāfijā;
5. Bulavs P., Solovjakovs J., Šermukšnis I., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Rīga: Tieslietu ministrija, 2007;
6. Cvingmans O. Valdīšana šolaiku tiesībās. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1926, Nr.2/3, 66., 67.lpp. Pieejams: http://www.periodika.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html#panel:pp|issue:p_001_tmve1926n02-03|article:DIVL46|page:15|issueType:P. [aplūkots 2019.gada 16.aprīlī].
7. Damane L. Notariālais akts kā mantisko un nemantisko tiesību garants. Promocijas darbs. Rīga: [b.i.], 2012, 18.lpp. Pieejams: <https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/5092> [aplūkots 2019.gada 12.maijā].
8. Damane L., Zīle K. Mantojuma masas būtība un sastāvs, tā izpratnes problēmjautājumi. Latvijas Universitātes 75.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds. 2017.gads. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Book_75_Juristu-konference_2017_.pdf;
9. Gencs Z. Civillikuma komentāri, Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants).- Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012;
10. Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2002;
11. Gencs Z. Mantojumu kārtošana. Rīga: Mans īpašums, 1996;
12. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesībās. Īpašums; Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002;

13. Juridiskās koledžas zinātniskie raksti. 2016.- Rīga: Juridiskā koledža, 2016. 114.lpp.
Pieejams: http://www.jk.lv/dokumenti/konferences/2016/JK_ZR_2016.pdf [aplūkots 2019.gada 19.aprīlī].
14. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: izdevniecība "Zvaigzne", 1977;
15. Krauze R., Mantojuma tiesības Latvijas Republikā, Rīga: KIF Biznesa komplekss, 1994;
16. Krauze R. Mantojuma tiesības 2. Papildinātais izdevums. KIF „Biznesa komplekss”, Rīga, 1997;
17. Krauze R., Gencs Z. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382. – 840. pants). Mans Īpašums. 1997;
18. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri. Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā.-R.: Mans īpašums, 2000;
19. Latvijas Zvērinātu notāru padome. Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjautājumi un to modernizācijas nepieciešamība. 2017. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi>;
20. Par Civillikuma 1415. panta piemērošanu. Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta un Judikatūras nodaļas tiesību prakses apkopojums. Jurista vārds, NR. 4 (547). Pieejams:<https://www.juristavards.lv/doc/186815-par-civillikuma-1415panta-piemerosanu/#komentari>;
21. Rozenfelds J. Lietu tiesības. 3. labotais, papildinātais izdevums. Apgāds Zvaigzne ABC, Rīga, 2004;
22. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā: Latvijas Universitātes 73. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, 2015, Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31079/Tiesibu_sekcija_LU_73-konference.pdf?sequence=1&isAllowed=y;
23. Vietējo Civillikumu Kopojums: Valters un Rapa; Rīga; 1928.gads. Pieejams: <https://e-gramatas.com/2015/10/12/autoru-kolektivs-vietejo-civillikumu-kopojums-iii-dala-1928-g/>;
24. Višņakova G., Balodis K. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu. Rīga: Mans Īpašums, 1998;
25. Zīle K. Mantojuma pieņemšanas un atraidīšanas jēdziens un nozīme mantojuma tiesībās. Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā: Latvijas Universitātes 73.zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015,

Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juristi_73-konf.pdf. {aplūkots 2019.gada 1.martā}.

26. 2006.gada Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojums par tiesu praksi lietās, kas izriet no servitūtu tiesībām. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas>. [aplūkots 2019.gada 28.februārī].

Normatīvie akti:

1. Latvijas Republikas Satversme: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 1993.gada 1.jūlijs, Nr.43;
2. Civillikums: Latvijas Republikas likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 20.februārī, Nr.41;
3. Notariāta likums: Latvijas Republikas likums, Latvijas Vēstnesis. 1993.gada 9.jūnija, Nr.48;
4. Krimināllikums: Latvijas Republikas Likums, Latvijas Vēstnesis. 1998.gada 8.jūlijs, Nr.199/200;
5. Bāriņtiesu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 7.jūlijs, Nr.107 (3475);
6. Ministru kabineta noteikumi Nr. 618 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu". Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 22.augusta, Nr. 130 (3914);
7. Code civil Français. (720.-1100. l'article) Disponible: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20080225#/> [aplūkots 2019.gada 11.maijā].
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Galima: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495> (5.50.-5.67. straipsnis) [aplūkots 2019.gada 11.maijā].

Juridiskās prakses materiāli:

1. Satversmes tiesas 2018. gada 1. novembra tiesneša atsevišķās domas "Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-33-03 "Par Ministru kabineta 2013. gada 5. novembra noteikumu Nr. 1268 "Ārstniecības riska fonda

- darbības noteikumi" 3.1 un 15. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam". <https://likumi.lv/ta/id/303687> [aplūkots 2019.gada 19.maijā];
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2008.gada 15.oktobra spriedums lietā Nr. SKC – 338/2008. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/civillikuma-pantu-raditajs-2003-2013/mantojuma-tiesibas-382-840-pants> [aplūkots 2019.gada 27.februārī];
 3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012.gada 26.oktobra spriedums lietā Nr. SKC-710/2012. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/civillikuma-pantu-raditajs-2003-2013/mantojuma-tiesibas-382-840-pants>;
 4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 17.marta spriedums lietā Nr.C03024411. Nepublicēts. [aplūkots 2019.gada 13.aprīlī].
 5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2014.gada 31.marta spriedums lietā Nr. SKC-115/2014.1.lpp. Pieejams:http://at.gov.lv/lv/judikaturas-nolemumu-arhivs-old/senata-civillietu-departaments/hronologiska-seciba_1/2014. [aplūkots 2019.gada 18.martā].
 6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada 15.marta lēmums lietā Nr.SKC-602/2018. 5.Lpp. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>. [aplūkots 2019.gada 19.aprīlī].
 7. Latvijas Republikas Augstākās tiesa Civillietu departamenta 2019.gada 15.februāra spriedums Lietā Nr.SKC-117/2019. 1.lpp. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 2019.gada 19.martā].
 8. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2009.gada 26.septembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2009-08-01_Spriedums.pdf [aplūkots 2019.gada 12.maijā];
 9. 2015.gada 13.maija Satversmes tiesas tiesnešu Kusiņa G, Osipovas S. un Ziemeles I. atsevišķās domas lietā Nr. lietā Nr. 2014-31-01. 4.lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2016/02/2014-31-01_Atseviskas_domas.pdf [aplūkots 2019.gada 12.maijā];
 10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1995. gada 27. marta lēmums nr.1. Jurista vārds, 1996.gada 5.janvāris, NR.1 (15). Pieejams:

<https://juristavards.lv/doc/34816-par-likumu-piemerosanu-mantojuma-lietas/> [aplūkots
2019.gada 12.maijā].

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Mantojuma pieņemšana un atraidīšana, tiesiskās sekas”
izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: Lana Janiša _____ 2019.gada __.maijā

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Vadītāja: lekt. Mg. iur. Kristīne Zīle _____ 2019.gada __._____

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā 2019.gada __.maijā

Metodiķe: Madara Ose _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē _____

Komisijas sekretārs (-e): _____